

Volkodlak in vampir s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

„Življenje ječa, čas v nji rábelj húdi,
Skerb vsákdan mu pomlájena nevésta,
Terpljenje in obúp mu hlápea zvésta,
In kás čuváj, ki se níkdar ne vtrúdí“.

Preširen.

Kdo bi mogel življenja človeškega gorje bolj žalobno, bolj krasno, pa tudi bolj resnično opisati, kakor se je posrečilo pesniškemu prvaku našemu v kratkih teh vrsticah! Da, tako je naše bivanje na zemlji! Bridko spoznanje te resnice vsililo je že zgodaj trpečemu človeštvu otožno misel:

„Bolje bi bilo desetkrat devet pot in troje po trikrat,
Níkdar ne biti rojen, ali dan prvi umreť“.

Če je pa naše žitje le nepretrgana vrsta muk in bolečin in neprestana borba z žalostno usodo, potem ima gotovo človek pravico pričakovati, da doseže, junaško končavši življenja tek, vsaj onstran groba venec zmage in ž njim toli zaželeni pokoj. Táko tolažilno bodočnost res tudi obeta krščanska vera bogoljubnim boriteljem svojim, prorokujoč: „Oko ni videlo, uho ni slišalo, v srce človekovo ni prišlo, kar je Bog pripravil tem, ki ga ljubijo.“ Kaj čuda, da nesrečni zemljan po tako sladkem počitku kar koperni, da z veseljem pozdravlja belo ženo smrt, ki ga ima rešiti vseh težav in nadlog; da milo vzdihuje po tihem, hladnem grobu, saj:

Še le v pokoju tihem hladne híše,
Kí pelje vánjo temni pot pogreba,
Počije, smrt mu čela pot obriše“ — in
„Težka človeku ni zemlje odeja,
Vzamejo v sebe ga njene moči“.

Ta tolažilna misel, da mora priti za trpljenjem počitek kakor za dežjem solnce, ta vera v pravičnost in povračljivost božjo je ubogemu človeštvu jedina vrv, za katero se drži, da ne vtone v morji obupnosti. A glej! še to vrv, ki mu jo podajeta pamet in blagodejno verstvo, puli in trga človeku iz rok njegova domišljija, ono dvoлично, krilato bitje, ki ga povzdiguje zdaj v rajske višave, zdaj pa zadrvi v strašno brezdno, iz katerega ni rešilne poti; ono bitje, ki ne pozna niti logičnih, niti verskih, niti državnih zakonov, ampak lahkono in urnokrilo prestopa vse meje — časovne in krajevne.

„Slovan — trpin!“ Kdo izmed nas še ni čul tega reka, kdo še ne bridko občutil resničnosti njegove! Izmed vseh narodov nemila usoda morda ni nobenemu globokejše kupe trpljenja odmerila, nego njemu. Tedaj nas pač ne more iznenaditi, da mu kaže i usodi podložna služabnica domišljija le redkokdaj veselo, pač pa pogostokrat svoje resno, odurno lice, da mu ustvarja pošastne nestvore, kojih oblasti ni zapalo le njegovo življenje, ki ga marveč preganjajo celo po smrti v tako strahovitih podobah, da človeku kar kri v žilah zastaje, ako le sliši o njih. Kar je zdrava domišljija slovanska vzvišenega, velikega, srce ogrevajočega spravila na dan, to je čestitim bralcem „Zvonovim“ več ali menj znano. Pač pa sem prepričan, da je bil večini izmed njih do zdaj z neprozornim zagrinjalom zakrit oni plod, ki ga je rodila bolehalo razvneto domišljija slovanska, plod, ki se imenuje volkodlak in vampir. In ker sem se namenil v naslednjih vrsticah z drzno roko razgrniti to zagrinjalo, prosim pred vsem, ne zamerite mi tega zlasti oni, katere rada môra tlačiti ali pa hude sanje trapijo. Kajti ne bom vas sprevajal po cvetočih livadah divne poezije, niti vam kazal čestitljivih razvalin starodavnih mest, niti krvavih bojišč, kjer se je morebiti odločevala usoda tega ali onega naroda, ne — na odru od okornih mojih rok postavljenem bodo plesale pošastne podobe pred strmečimi vašimi očmi in še poročstva ne morem nikakersnega dati, da vas ne bodo po noči nadlegovale, ponovivši se v mučnih sanjah. Jedino, kar mi je možno storiti, je to, da vam svetujem: oglejte si ta strašila o rani, ali vsaj dopoldanski uri, morda vam do dobe počitka vender le iz glave izhlapé.

Kaj pa je volkodlak?*) Ime samo je pridevnik**), sestavljen iz samostalnikov „volk“ in „dlaka“, ter pomenja človeka,

*) Staroslov. ВѢКОДЛАКЪ (homo, lupi specie m habens, Mikl. lex. palaeoslov.); a v svoji knjigi „Stammbildungslehre“ str. 396. uči: ВѢКОДЛАКЪ, werwolf. (Das zweite Theil scheint „dlaka“ zu sein, daher eigentlich „lupi pilos habens“); bulg. vlakolak, vrakolak, hrvat.-srbsko vukodlak, poljsko wilkołak, češko vlkodlak (vilkodlak), albansko vurvolak, rum. ВРЪКОЛАК, litv. wilkakis (= volče oko), novogrško βουκόλακκς, βρουκόλακς, starogrško λυκάνθρωπος; Rimci nimajo za to bitje posebne besede; „versipellis“ jim znači človeka, ki zna sploh svojo kožo ali podobo izpreminjati (= qui pellem vertit, nemško werwolf = mannwolf). Prim. ruski ВОЛКУДАКЪ — incantator, qui in lupum vel ursum se mutare potest. Mikl. lex. palaeosl.

**) Prim. slov.: golo + glav, golo + rok; staroslov. БОЛОГЛАВЪ, adj. βουκέφαλος, (Mikl. lex. palaeosl.).

imejočega volčjo dlako, ali človeka v volčji podobi, v volka izpremenjenega. V tem pomenu besede pač „volkodlak“ ni samo slovansk stvor, ampak vera v bitja, ki imajo sama v sebi moč izmenjevanja, ali pa so zaradi kakega pregreška od višjih bitij ukleta v razne živali (kače, volkove, miši, ptice, bolhe, stenice, pajke, hrošče, itd.) lastna je vsem arijskim plemenom, zlasti pa onim, ki so se iz svoje pradomovine na zapad izselila, namreč: Grkom, Rimcem, Keltom, Germanom in Slovanom*). Že starim Indom so „pisâhas“ in „vanta-sias“ človeštvu sovražna, krviželjna bitja, ki posebno rada napadajo speče ali pijane ženske. Ti duhovi se izpremetajo v bolhe, stenice, pajke in sorodni krviželjni mrčes. Po Manujevem zakoniku se mora duša človeka, ukradšega duhovniku denar, tisočkrat premeniti v telo takih vražjih živalij; tudi drugim tatovom določuje Manu posebna živalska telesa, v katerih se jim je po smrti muditi toliko časa, da se njih duša po polnem očisti.

A Slovanom pomenja volkodlak tudi vampirja in tega je le tožna domišljija slovanska izumela. Vender predno jamem razpravljati bistvo volkodlakovo, razne vraže, zanimljive dogodbe in pogostokrat strahovita sredstva, s kojimi si plašeno človeštvo zoper njega pomaga, bodi mi dovoljeno, izpregovoriti nekoliko besedic o izvoru te nesrečne vere.

Svet od veka do veka v omiki napreduje. Koliko prirodnih skrivnostij nam je razjasnila naša doba na temelji znanstvenih zakonov, o katerih se starodavnim našim pradedom niti sanjalo ni. Da, ni je skoro višine, ni je globine, do katere ne bi mogel dan danes človeški um prodreti! A dokler so narodje še v prvotnem, prirodnem stanju in tako rekoč v zibeli svojega razvoja, ne deluje in ne stvarja jim toli um, kakor bujna domišljija, pa ne samo v pesništvu, temveč tudi v vsakdanjem življenju. Neomejena in nebrzdana strinja in zamenjava jim najrazličnejše, da, celo po polnem nasprotni reči ter rešuje na ta način najtežje uganke, ne meneč se za to, je li pravo pogodila, ali ne, zadovoljna s samo pesniško verjetnostjo. Raznim prirodnim prikaznim, katerih si ni mogla po naravni poti razložiti, vdihnili je življenje ter jih poosobila. Bivajoč v gozdih, najbližji sosed prijaznim ali sovražnim živalim, človek se iz prva gotovo ni zavedal nikakeršne različnosti med seboj in živaljo.

*) Nahaja se celo pri nearijskih rodovih, n. pr. pri Tamalih v Afriki (Gl. „Ausland“ 1853, št. 1.).

Kako tudi? Saj je imel prilike dovolj, opazovati pri živalih marsikaj takega, čemur je bil sam podvržen: razne strasti, bolezen, smrt. Žival se mu je tedaj dozdevala sorodno bitje. A čim natančneje je opazoval, tem bolj se je moral v časovem teku prepričati, da biva v živali nekaj skrivnostno tujega, česar pri sebi ni mogel najti; kajti presezala ga je v mnogem obziru: v moči, urnosti, spretnosti, in njena sovražnost mu ni donášala manjšega dobička, nego njena prijaznost, ker ga je marsičesa učila, kar mu je koristilo. Videč, kako nema, plaha žival v svoji zmernosti in čilosti hodi za gotovim smotrom, ni si mogel takoj razjasniti, od kod ta pametnost, od kod ta odločnost. In glej, zopet mu je priskočila na pomoč domišljija, učeča ga, da biva v živali neka skrivnostna prirodna moč, sila kakega skritega božestva. Tako tedaj si je človek živalstvo počlovečil — tako pobožil. Dvojna ta nazora o živalski sorodnosti s človeštvom in božestvom si nista nikakor nasprotovala ter sta rodila vero v izmenjavanje človekovo v živali, iz nje pa se je polagoma izcimila vera v preseljevanje duš. Da se je ta vera še bolj ukrepila in utrdila, k temu so pripomogli tudi verski nazori in vidno upodabljanje božjih sil in lastnostij. Iz prva namreč so si mislili bogove le v živalskih podobah in akopram so jim prisojali pozneje človeško obličje, ohranilo se je vendar trdno prepričanje, da se morejo bogovi v vsakojako bitje izpremeniti. V prastarih bajah in pripovedkah n. pr. se preloži božestvo, kadar ne more svojega smotra v človeški podobi doseči, na tako žival, ki je božanskemu značaju najbolj sorodna, ali pa za dotično rabo najbolj prikladna. To zmožnost preobrazovanja pa so po splošnem mnenju bogovi pozneje podeljevali svojim sinovom in ljubljencem, tedaj v prvi vrsti svečenikom. Božje živali namreč so bile božanstvu najljubše služabnice; misleč, da si nakloni človek božjo milost najlože, ako se ogrne z obleko njihovih ljubljenc, niso si svečeniki zdevali samo živalskih imen,*) ampak so se pri raznih slovesnostih celo v njih kože zavijali. Ta običaj pa je narodom obudil misel, da je božestvo svojim ljubljencem svečenikom podelilo dar izpreminjanja. Proučivši in obvla-

*) Imena so bila večidel vzeta od živalij, posvečenih tistemu božanstvu, katerega službo so dotični svečeniki opravljali; tako n. pr. so se zvali svečeniki boga Luperka „creppi“ (= capri, kozli), svečeniki Poseidonovi „biki“, svečeniki sabinskega podzemskega boga Sorana „hirpi“ (= volkovi), svečenice boginje Demetre „čebele“ in svečenice deviške boginje Artemide v Atenah „medvedice“.

davši skrivnostne sile prirodne so si usvojili nekateri izmed svečnikov ono božjim ljubljencem od bogov samih podeljeno lastnost preobličevanja ter v tem osnovali čarovništvo. A ljudstvo je zmatrало tako na nenavaden način pridobljeno zmožnost za pregreho zoper božje bitje, čarovnike za zaveznike zlobnih duhov, za bitja prokleta od božestva, pahlena od usode iz človeške družbe, do katere goje vsled tega strupeno sovraštvo.

Krviželjni, zlasti po noči in po zimi nevarni volk je bil najprimernejši simbol noči — zime — smrti; zato pa je bil posvečen podzemskim bogovom in, ker se je človek ravno njih najbolj bal ter jih radi tega tudi s posebno pozornostjo čestil, postal je tega češčenja deležen tudi volk, božja žival.*) Vrh tega volk ni samo krviželjna, ampak tudi sila bojovita, najurnejša in najčilejša izmed vseh večjih štirinogatih zverij. Zbog teh lastnostij se poslužujejo bogovi in čarownicy ravno njegove podobe vselej, kadar treba zmagati silovitega nasprotnika, ali pa v kratkem času premeriti veliko daljavo. Ker v svoji požrešnosti niti mrhovini in mrtvecem ne prizanaša, ampak se po noči drzno klati po bojiščih in pokopališčih; spoznali so ga za najprimernejšega spremljevalca bojnega boga, za prijatelja vsakemu odvažnemu dejanju ter blagrovali človeka, ako je srečal volka, tvegajoč se kakega nevarnega dela. A vender v njegovih navedenih lastnostih prevladujejo dobre; zato je postal etični simbol vsega sovražnega in hudobnega. V krščanski dobi so imenovali hudiča samega „archilupus“ in bajili, da se rad v volčji podobi prikazuje. In kakor je hudiča same zloba in hudobnost, tako so trdili tudi o volkodlaku, v volka prevrženem človeku, da ima zlobno voljo vse pokončati, češ, on je služabnik hudičev, s katerim je sklenil tako pogodbo ter si v ta namen izposodil njegovo krinko in obleko (Prim. Dr. W. Hertz, *der Werwolf*, Stuttgart, 1862).

Pri Grkih se je živalska simbolika zlasti v bajeslovji tako bujno razsnovala, kakor pri malokaterem narodu. Komu ni znano pogosto živalsko pretvarjanje grških bogov, kadar naklepajo, zapustivši blažena svoja bivališča, pri lepih smrtnicah doseči kak ne po-

*) To se opazuje skoro pri vseh starih narodih, in še novejšim je ostal volk do tiste dobe v nekakem blagočestnem spominu. Grkom, Rimcem in Germanom so imena z „volkom“ sestavljena vselej dobre pomembe. Razne vraže še dandanes trde, da volk (njegovo ime ali deli njegovega telesa) obvaruje človeka vsakega uroka. Srbu n. pr., kojemu je Vuk ime, ne more nobena čarovnica do kože.

sebno čist namen! Grkom je bila žival iz prva le podoba plodne prirode in ker njih bogovi niso nič drugega, nego poosobljene prirodne sile, zato je v vseh takih bajah božanska zaljubljena pohotnost le pesniški izraz plodovitega stvarjenja prirodnega. Tisto žival, katere podobe se je božanstvo najrajše posluževalo, proglasila je narodna nabožnost za njemu posvečeno znamenljivo spremljevalko. Volk je bil bogu Apolonu posvečena zver. Zakaj neki? Apolonu so pridevali priimke: *λύσιος, λούσιος, λουγγενής* = svetli, svetlorojeni (podstava: *λούη-lux-luč*). A ker se pravi volku grški *λύκος*, spravili so že po napačnem primerjavanji in izjavianji teh besed volka in Apolona v neko zunanjo zvezo ter podtikali Apolonu, da rad v rabo jemlje volčjo podobo. Pa tudi notranje zveze med njima niso pogrešali, kajti ne da se tajiti, da sta si i po značaji podobna. Apolon je iz prva solnčni bog. Se li da kvarna moč pekočega in rodovitno polje sušечеega solnca lepše in primerneje upodabljati, nego z volkom, to morilno, uničujočo zverjo? Apolon pa je tudi bog nenadne smrti in sicer lahke in mirne ravno tako, kakor mučne in grozne. Njegove „rahle pušice“ zadajejo smrt mladim ljudem, kaže se pa tudi strahovitega kužnega boga (n. pr. takoj v začetku Ilijade). Mar mu ni i v tem obziru najprimernejši simbol ravno volk, tiho lazeča, svoje žrtve iznenada napadajoča zver?*) Vrhu tega je Apolon očiščevalni in spravi bog; bežečega morilca pa so si Grki mislili v podobi potikajočega se volka; zaradi tega so ga prilastovali Apolonu kot simbol zločinstva in njim zaslužene kazni, ob enem pa tudi kot simbol zavetja in sprave po preliti krvi.

A s pridevkom *λύσιος* so dičili Grki tudi svoje najvišje bitje, zračnega boga Zena, ki jim začetkoma menda tudi ni bil nič drugega, nego poosobljena pogibelna moč poletne vročine. Častili so ga posebno radi po vrhovih visokih gora, zlasti na gori *Λύσιον ὄρος* v neprijazni, gorati in divji deželi Arkadiji, ki so jo zmatrali za zibelko človeškega rodu. Ondu nahajamo tudi prvi sled o volkodlakih v raznoobrazni pravljici o Lykaonu. Ne bom našteval vseh njenih inačic, omenjati hočem le onih, ki gode našemu namenu.

*) Ravno to njegovo lastnost, namreč prihuljenost in nenadno prestrezanje izraža (kakor trde jezikoslovci) tudi ime „volk“, staroslov. *Вѣкъ*, sanscr. *vrkas*, grško *λύκος*, lat. *lupus*. (Glej: Fick, *Vergleichendes Wörterbuch der indogerman. Sprachen*, 3. Aufl. Göttingen 1874).

(Dalje prihodnjič.)

Volkodlak in vampir s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Dalje.)

Lykaon, sin Pelasga, prvega kralja arkadskega, ustanovil je bil na lykajski gori Lykosuro, najstarejše vseh mest, pridejal Zenu priimek Λύκκιος in mu osnoval bojne igre λύκκιος zvane. Nekoč mu je daroval dete ter ž njegovo krvjo poškropil žrtvenik in glej! takoj potem se je izmenil v volka. Tako pripoveduje Pauzanija (l. VIII, c. 2.) in dostavlja, da se je po Lykaonu pri daritvi, lykajskemu Zenu darovani, vselej jeden človek povolkodlačil, a ne za vse življenje, ampak če se je kot volk človeškega mesa vzdrževal, počlovečil se je zopet po desetih letih; ako ne, ostal je vedno volk. Tudi Platon (de republica l. VIII. c. 16.) navaja to bajko kot občno znano, trdeč: „Tisti, ki je v svetišči lykajskega Zena človeško drobje okusil, mora se v volka izpremeniti.“ Pri Apollodoru (bibliotheca, l. III, c. 8, 1.) beremo, da je imel arkadski kralj Lykaon, Pelasgov in Meliboin sin, z mnogimi ženami petdeset sinov, katerim gledé na prevzetnost in brezbožnost ni bil noben človek v vrsti. Da bi jih skusil, dospe Zen k njim v podobi bornega dninarja. Povabijo ga na obed ter mu zakoljejo otroka, vzetega prebivalcu tistih krajev, zmešajo drobje njegovo z žrtvijo in postavijo po svetu najstarejšega brata Menala to jed pred svojega gosta. Zen prevrne mizo, ubije Lykaona in njegove sinove s strelo, prizanesši le najmlajšemu Nyktimu, kajti Ge, boginja zemlje, povzdignila je svoji roki ter ugrabivši Zenovo desnico potolažila njegovo jezo. Po Likophronu (scholiae Tzetzae, ed. Müller, Lipsiae 1811, vol. II. p. 635.) so bili vsi sinovi v volkove izmenjeni. Hyginus (fabulae, št. 176, ed. Bunte, Lipsiae, p. 133.) trdi, da je zahajal Zen k Lykaonu le radi lepe njegove hčere, Kallisto imenovane, ki mu je rodila sina Arkada. Sinove je vse s strelo ubil, očeta pa povolkodlačil. Nic. Damascenus (historiarum excerpta et fragmenta, ed Orellius, Lipsiae 1804, p. 41 in nasl.) imenuje očeta poštenega in pravičnega, sinove pa brezbožne. Ko jim

je bil oče povedal, da je Zen vsak dan pri običajnih daritvah v podobi tujca pričujoč, hoteli so se o tem prepričati; zato pomešajo meso zaklanega dečka med žrtev. Kar nakrat jamejo strele z neba švigati ter pobijejo vse, ki so se z umorom zakrivili. Temu nasproti pa očita Ovidij (*metamorphos.* I. v. 198 in nasl.) brezbožnost Lykaonu samemu, češ, da je z božjimi znaki v njegovo hišo stopivšega Zena skušal, zaklavši mu mološkega tala, ki mu ga je deloma kuhane, deloma praženega jesti dal. Zen poruši z maščevalnim ognjem hišo, o Lykaonu pa pripoveduje pesnik tako-le:

„Territus ille fugit, nactusque silentia ruris
Exululat frustra loqui conatur; ab ipso
Colligit os rabiem, solitaeque cupidine caedis
Vertitur in pecudes, et nunc quoque sanguine gaudet.
In villos abeunt vestes, in crura lacerti;
Fit lupus et veteris servat vestigia formae,
Canities eadem est, eadem violentia vultus,
Idem oculi lucent, eadem feritatis imago.“

Po Eratosthenu (*Cat. c. 8.*) je zaklal Lykaon svojega vnuka Arkada, a Zen ga je zopet strnil ter med zvezde postavil. Plinius *Sec.* nam je ohranil v svoji knjigi: *historia naturalis* (*lib. VIII, c. 22.*) zelo važno poročilo, ki nam vse te baje nekako dopolnjuje in se tako glasi: „Evanthes, znamenit gršk pisatelj, pravi, da je zasledil pri arkadskih piscih vest, da Arkadi jednega iz Anthovega rodu po žrebu določijo, ki, pritiran do nekega arkadskega jezera, svojo obleko na dob obesi, čez jezero plava in preloživši se na volka devet let po pustinjah blodi ter z drugimi volkovi razgraja. Ako se ves ta čas ni lotil človeka, priplava po devetih letih zopet čez jezero, najde svojo obleko in se počloveči, le da je za devet let starejši.“

Iz vsega tega je jasno, da se našlanja grška baja o volkodlaku na staro, s krvavimi človeškimi daritvami združeno bogočastje, a v kaki zvezi je volkodlak ž njim, to se pač ne bo dalo več dognati, o tem moremo le ugibati. Iz prva so si menda mislili boga, kojemu so človeka darovali, v podobi volka, ki jim je bil simbol nenasitljive smrti; mogoče, da so prepuščali i volku, bogu posvečeni zveri, del žrtve ali vso žrtev. Vsa podoba je, da so se svečeniki pri tej službi božji posluževali imena in podobe volčje, po mnenji grškega naroda pa jim je bil podeljen dar, da so se mogli v žival, dotičnemu božestvu priljubljeno izpreminjati, in to najbrž s tem, da so žrtvujoč poskusili človeško drobje, kar tudi drugim narodom prouzrokuje po-

šastne pretvore. Tako se je utegnila s časom ukoreniniti vera, da se pri vsaki slovesni daritvi jeden svečenik v volka izvrže in volk ostane do naslednjega žrtvovanja, pri katerem ga kak tovariš reši, ako ni ves čas svojega volkodlaštva človeškega mesa okusil. Najbrž so spravljali take daritve v določenih obrokih (vsako 9.—10. leto). Anthova rodovina je bila brez dvojbe stara svečeniška rodbina lykajskega Zena. — Tako vsaj nam pojasnuje zvezo med volkodlakom in grškim bogočastjem Dr. W. Hertz v svoji prej navedeni knjigi.

Diodorus Siculus (bibl. hist. V. 55.) pa nam poroča, da čarodelni kovači Telchini na otoku Rodu niso umeli samo hudega vremena napravljati, temveč tudi: izpreminjati svojo podobo. Tudi pri Rimljanih je volk v ozki zvezi z bogočastjem. Posvečen je namreč bogu Martu, ki je bil iz prva gotovo smrtni bog, kar se da sklepati iz podstave njegovega imena (mr-mori = mreti.) Znana je baja o ustanovitvi rimskega mesta, pri kateri sodelujeta bog Mart in njegova žival (lupus Martius). Vestalka Rhea Silvia, bežeča od volka v dupljo, naleti ondu na boga Marta in rodi od njega dvojčka Romula in Rema, bodoča ustanovitelja rimskega mesta. Volkulja ja doji pri ruminalski smokvi ter reši smrti, katero jima je bil hudobni materin strije namenil. Ko so jeli Rimljani pozneje Marta za svojega bojnega boga čestiti, postal mu je volk še prikladnejši simbol; Martov kip je stal ob Appijevi cesti sredi volčjih podob. 15. februarja (febuare = očiščevati) se je obhajal v Rimu praznik „lupercalia“, posvečen božanstvu, po svojem značaji Martu sorodnemu; ime mu je bilo Faunus ali Inuus, priimek pa Lupercus*). Darovali so mu ta dan koze in psa poleg tega pomenljivega obreda: privedši plemenita mladeniča dotaknili so se svečeniki s krvavim klalnim nožem njiju čela; krvavo progo so jima takoj potem drugi darovalci z volno v mleko namočeno zbrisali, pri čemer sta se morala smijati. Je li v tem obredu še ohranjen sled starih človeških daritev, ali pa so hoteli ž njim le prispodobno izražati dušno očiščenje, to se da težko spoznati. Po žrtni gostiji so razrezali svečeniki (luperci) kože darovanih koz v jermene, tekali nagi, le s predpasnikom iz kozje kože opasani, po vsem mestu ter z jermenom (februa) švrknili po dlani vsako žensko, ki jim je prišla naproti, kar je baje brezdetnicam podelovalo rodovitnost.

*) Stari učenjaki izvajajo to ime iz besed „lupus“ in „arcere“ (= volka odvrčajoč), novejši pa (n. pr. Schwegler, Röm. Geschichte I. p. 361.) iz „lupus“ in „hircus“ (= volk - kozel).

Da so se z volkodlaštvom kot umetnostjo bavili i rimski čarodelni ljudje, pričata nam že pesnika Vergilius in Propertius. Zadnji očita neki zvodnici (l. IV, eleg. 5.)

„Audax cantatae leges imponere Lunae
Et sua nocturno fallere terga lupo.“

V prvega bukolčnih pesnih (ecl. VIII, v 95 in nasl.) pa poje pastir Alphesiboeus:

„Has herbas atque haec Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Moeris, nascuntur plurima Ponto,
His ego saepe lupum fieri et se condere silvis
Moerin saepe animas imis excire sepulcris
Atque satas alio vidi traducere messis.“

A v Petronijevem delu „Satyricon“ („Trimalchionova pojedina“) pripoveduje neki Niceros sledečo dogodbo, ki se po svojem obsegu popolnem ujema z novejšimi pravljicami o volkodlaku: „Šel sem o jasni noči s svojim gostilnikom čez polje, obiskat svojo ljubico. Kar se začne moj spremljevalec slačiti in obleko na pot polagati. Potem „circumminxit vestimenta sua“, hipoma se povolkodlači ter zbeži tuleč v gozd. Preplašen hočem obleko pobrati, a bila je okamenela; ves zasopen in poten dospem k ljubici, ki me vzprejme z besedami: „Ko bi bil malo prej prišel, bil bi nam mogel pomagati; kajti volk je pridrl v naš dvor ter nam živino strašno razmrevaril. A vender ni srečno petá odnesel, ker mu je hlapec vrat s sulico prebol.“ Ko dospem, vračajoč se, na mesto, kjer se je bil moj spremljevalec slekel, ne najdem ničesa drugega nego kri. Doma pa dobim gostilnika ležečega v postelji in zdravnik mu je obvezaval ravno vrat. Takoj sem spoznal, da je bil „versipellis“ in ne drob-tinice več nisem mogel ž njim jesti, tudi če bi me bil človek ubil.“

V keltski Bretanji se je volkodlaška vera do denšnjega dne živa ohranila. Kadar se čarodelniki podajejo na čarovniško godovanje, preobličijo se v volkove. A ne samo na kopnem, tudi na keltskih otokih je volkodlaštvo doma. — V irski grofiji, Tipperary zvani, prav pogosto pripovedujejo pravljico o ljudeh, ki se vsako leto v volkove pretvoré. Keltske čarovnice se izpremetajo najrajše v zajce, ki krave molzejo. Neka irska bajka pripoveda o starki, ki je v zajči podobi izsesala pasočo se kravo, a ugrizena od psov umrla za ranami, katere so jo izdale.

Tudi v germanskih plemenih je ta vraža že od nekdaj zelo razširjena, a tolikovrstna, da mi ne dostaje niti časa, niti pro-

stora, na drobno naštetih vse sem spadajoče izrodke domišljije germanske. Kdor se hoče bolj natanko poučiti o germanskih volkodlakih, beri prej navedeno knjigo Hertzovo, razven tega J. Grimma: „Deutsche Mythologie“ in Wuttkejevo delo: „Der deutsche Aberglaube der Gegenwart“. Da bralčevo potrpežljivosti prezgodaj ne utrudim, skupiti hočem v naslednjih vrsticah le najvažnejše točke volkodlaškega praznoverja v Germanih. Tudi germanskim bogovom ugaja pri preobličevanju živalska podoba. Volk n. pr. je Wodan ova žival in ob enem simbol noči — groze — smrti. Človeška bitja se v volkove izpremetajo, ali svojevoljno iz zlobnega namena, ali pa so k temu prisiljena, ker jim je ta nagon brez njih krivde že prirojen. V prvem slučaju treba volčje srajce — (úlfa hamir) — v starejših, ali volčjega pasa — v novejših pravljicah. Ta pas je iz volčje ali človeške, zlasti obešenčeve kože in vdelana so mu navadno nebeška znamenja. Njegov zaponec ima sedem jezikov, jezik se mora vselej vtakniti v deveto jermensko luknjo. Moški, ženske, celo otroci se mogo s takim pasom začasno (večidel le za nekoliko ur) povolkodlačiti. Kadar hočejo zopet človeško postavo udobiti, treba jim je le zaponec odpeti. Izmed sedem sinov jedne matere je vselej eden volkodlak — werwolf. Ako botra pri krstu le misli na volkodlaka, povolkodlači se jej krščenec sam. Tudi kdor si ne vedé opaše volčji pas, postane volkodlak in takoj čuti volčjo požrešnost v sebi. Kdor je zoper svojo voljo volkodlak, mora vender kaj človeškega raztrgati, če tudi le kak klobuk ali obleko, da, češče pred svojo izmeno celo dobrodušno zahteva, da mu kaj takega vržeš. A večidel se izprevrne človek v volka svojevoljno, iz zlobnosti, vsled kake pogodbe s hudičem, po kateri se povolkodlači (navadno) zadnji dan vsakega meseca s pomočjo volčjega pasa, ki mu ga je hudič sam izročil. Napada, trga in žre pa volkodlak žrebeta, ovce, druge živali, pa tudi ljudi. Pretvora preneha s smrtjo človekovo: ako volkodlaka ubiješ, leži ti mrtev človek na tleh; ako ga po trebuhu počiš, da se mu jermen odveže, stoji nag človek pred teboj. Rani ga, in prisiljen bo, zopet se preobraziti ali pa ga boš pozneje vsaj po ranah spoznal. Ker je večkrat neranljiv — „gefroren“ je nemški terminus — prideš mu do živega le s puško, nabito s podedovanim srebrom ali bezgovim strženom, ali pa s kroglo, ki ima vlito znamenje sv. križa. Pokazati se ti mora nag, v človeški podobi, kadarkoli ga trikrat s krstnim njegovim imenom pokličeš, ali pa nož

ali jeklo čezenj vržeš; tedaj mu koža križem na čelu počí in takoj se olevi in pokaže v človeški nagoti. Ako se jeklo ne pobere in solnce volkodlaka le še jedenkrat posije, mora se posušiti. Vselej pa se preobrazba v človeka ne zvrši hipoma, ampak večkrat, ko preganjaš volkodlaka, leži sicer človek v postelji, iz nje pa kuka še volčji rep. Volkodlaka je lahko spoznati po vlakencih raztrgane obleke v zobeh in po tem, ker ima obrvi zrasle, med pleči pa in še navadnejše ob križi volčji repek. Če obideš sumnjivega človeka, imejoč krušno skorjo v ustih, pojavi se ti takoj v volčji podobi. Kdor se zateče v režišče, temu volkodlak ne more do kože. „Skleniti“ (= bannen) ga moreš na kakem mestu, ako vtakneš meč tako v zemljo, da je rt proti njemu obrnena. Potem mora ondu tako dolgo stati, da poteče čas njegovega volkodlaštva. Tudi ujeti se da, ako mu nastaviš v volčji pasti tri križe iz lesa, vzetega iz velikonočnega ognja. Volkodlaki razsajajo zlasti „in den Zwölften“ (t. j. doba od 25. grudna do 6. prosinca); zato v tem času ne kaže volka z njegovim imenom imenovati, ampak reči mu smeš le „Gewürm“ ali „Ungeziefer“. Pripoveduje se, da je v tej dobi neki kmet z besedami: „Herr Ungeziefer“ nagovoril celo svojega župnika, kojemu je bilo „Wolf“ ime.

V nemških čarovniških pravdah se redkokedaj govori o volkodlakih, ker se čaravnice rajše v mačke ali druge živali izpremetajo; vender pa so l. 1589. v Kolinski okolici obsodili in usmrtili nekega moža, ki je povolkodlačen ljudi davil in njih možgane žrl. (Glej Dr. Adolf Wuttke: *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, str. 259 in nasl.)

Tudi na skrajnem severu je volkodlaštvo bilo in je še dandanes povsodi znano. Anglosaksoncem je pomenjala beseda *were-wulf* hudiča. V staroangleškem in staroškotskem slovstvu nahajamo volkodlake sem ter tam v družbi zverinskih pošastij. *Gervasius Tilburyski* pravi v svoji knjigi „*Otia Imperialia*“: „*Vidimus frequenter in Anglia per lunationes homines in lupos mutari, quod hominum genus gerulfos Galli nominant, Anglici vero werewulf dicunt.*“ Škotska balada „*Kempion*“ prišteva volkodlaka čarodelnim bitjem. Na Norveškem znači „*varulf*“ človeka, ki se je v kako zver sploh pretvoril.

Na Francoskem je cvela ta vraža osobito v 16. veku, kar nam dokazujejo obilne volkodlaške pravde. L. 1521. n. pr. morala

sta se pred sodnijskim tribunalom v Besançonu zaradi volkodlaštva zagovarjati Pierre Burgot in Michel Verdun. Pierre je priznal, da je s hudičem zvezo sklenil, da ga je Michel v tem potrdil ter ga nagega z nekim mazilom natrl, vsled česar se je takoj povolkodlačil. Isto tako se je Michel pretvarjal in, ko sta se nekoliko časa sila lahko in urno po svetu klatila, vtrl je Michel sebi in svojemu tovarišu zopet isto mazilo in bliskoma sta se počlovečila. Michel se je povolkodlačil vselej v svoji obleki; Peter le, kadar je bil nag. Povolkodlačena sta usmrtila neki več ljudij, zlasti mladih deklic, ter se z njihovim mesom in krvjo mastila. Oba sta zagotavljala, da sta se večkrat z volkuljami spečala ter jednako razkošje uživala „in luparum quam in mulierum concubitu“. Oba sta bila v Besançonu sežgana (Gl. Dr. Hertz, *der Werwolf*, p. 97.).

Menj razvito je volkodlaštvo pri južnih Romanih. Lahi pravijo volkodlaku „lupo mannaro“, Portugalci „lobis-homem“, Španci nimajo zanj posebne besede. Pravljice teh narodov obiljujejo z živalskim pretvarjanjem; laške čarovnice izpreminjajo svoje žrtve s strupenim sirom najrajše v tovarne živali.

Cervantes omenja v svojem umotvoru: „*Persiles y Sigismunda*“ (lib. I. c. 5.) govoreče volkove na nekem zapuščenem otoku in v iste knjige 8. poglavji pripoveduje Rutilio, kako ga je v Rimu zaprtega neka čarovnica iz ječe osvobodila in na čarovnem plašči na Norveško odvedla. Ondu ga je hotela objeti, ko jo je pa od sebe pahnili, izmenila se je hipoma v volka. Na to zgrabi on svoj nož ter jej ga zasadi v prsi. Padajoča je dobivala zopet človeško podobo in ležala je mrtva v svoji (človeški) krvi pred njim.

A pri nobenem narodu se ni volkodlaška vraža tako močno in ob jednem tako strahovito razvila kakor pri Slovanih, ki se mogó, ako so bili stari Skiti res slovansko pleme, tudi z najstarejšim zgodovinskim poročilom*) o volkodlakih ponašati. Grški povestničar Herodot (484—408 pr. Kr.) pripoveduje namreč (I. IV, c. 105.) o skitskem plemenu Neurov, ki so bivali v Lvovski okolici proti Visli, da se vsak izmed njih jedenkrat na leto za nekaj dnij povolkodlači, potem pa zopet na človeka preloži. Ta vest, kateri sicer pisatelj sam ne veruje, došla mu je od Skitov in na Skitskem bivajočih Hellenov, ki so mu jo celo s prisego zatrjevali. Stari

*) Kajti pri Grkih smo slišali le o prastarih bajkah, ki vendar nimajo veljave zgodovinskega poročila, dasi niso brez kulturno-zgodovinskega jedra.

Skiti so doprinašali svojim bogovom človeške daritve (gl. Herod. I. IV, c. 62.) in ker so se Neuri držali sploh skitskih običajev, ni neverjetno, da tiče i pri njih korenike te čudne vraže v prastarih verskih nazorih, v bogočastji, združenem s klalnimi daritvami človeškimi.

Sicer pa je volk tudi Slovanom podoba nočne tmine in zimske megle, ki ujema blagotvorno solnčno moč. Kadar tedaj solnce ali luna mrkne, ne pripisuje slovanska narodna domišljija te prikazni nikomur drugemu, nego požrešnim volkovom, ki luno ali solnce pojedajo, ali pa kvarnemu počenjanju povolkodlačenih ljudi, t. j. čarovnikov in čarovnic. O tem se prepričajo bralci lahko iz naslednjih dokazil: V „Krmčaji Illovački“ (gl. Jagić: Opisi in izvodi, p. 132. Starine jugosl. akademije; Miklosich: lex. palaeoslov. sub voce: *вѣкодлакъ*) beremo sledečo glosso: „goneče se oblake zovejo seljani volkodlake; kadar tedaj mrkne luna ali solnce, pravijo, volkodlaci so luno ali solnce pojedli“. Profesor M. Drinov je priobčil v „Periodičeskem Spisanii“ (I. 152.) bolgarsko narodno bajko, v kateri se čita mej drugim tudi to-le: „ob Samodivskem jezeru so živele tri Samodive, katere so tako čarale, da so vrgle mesec (z neba?) na tla ter ga molzle, izpremenivši ga v belo kravo. Ruski letopisec Nestor (Chron. ed. Miklosich, p. 102.) pripoveda: „pred tem časom se je tudi solnce izpremenilo in ni bilo svetlo, ampak je bilo kakor mesec, o katerem nevešči ljudje pravijo, da je „smeden“. — Kadar solnce mrkne, pravijo i Slovenci*), da se volka ali dva huda psa jesta in mrklo solnce imenujejo: „solnce jedeno“**) Primerimo s tem še Menčetičeva stiha:

„mne mi se kako zec gdi na njih vape tak,
jaki no na mjesec, kad ga ie vukodlak“.

(Stari pisci hrv. II. 336.)

Zimski solnčni obrat so stari Slovani slovesno praznovali ter njegovo pomembo prisposodobno izražali s primernimi obredi; njih sled se je dosihdob ohranil v raznih vražah in običajih, ki jih nahajamo skoro pri vseh slovanskih plemenih. Poljaci n. pr. nosijo še dandanes o prazniku koleda (zimskem solnčnem obratu)

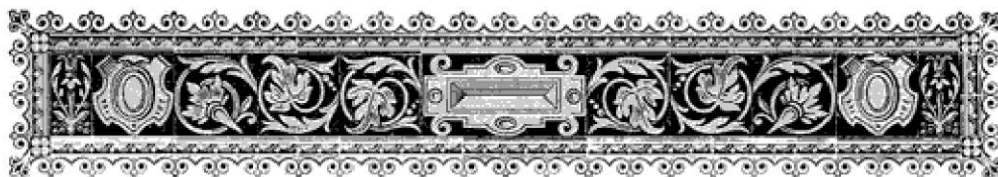
*) Glej Dav. Trstenjak, Slov. Glasnik 1862, str. 143, 2. polov.

**) Tudi v skandinavskem bajeslovju se nahaja vera, da se dva volka za solncem in mesecem vozita, žugajoč ja požreti. (Gl. Grimm, D. Mythologie II, 668.)

mrtvega volka po vasi; mrtvi volk pomenja zimsko temoto, ki jo je zmagalo zimsko solnce. Tudi Rusi in Rusini se oblačijo o božiči v volčje kožuhe ter tekajo po cestah okrog, dražeč in nadlegajoč vsakemu, na kogar nalete; s tem običajem, ostankom starega praznika zimskega, označujejo menda le neprijetno in nadležno silo zimsko. Iz srednjega veka so nam ohranjena poročila*) o volkodlakih, razgrajajočih po Livoniji. Ondu se vsako leto o božiči brezštevilna množica ljudi povolkodlači, napivša se neke čarovne pijače. Ti volkodlaki se shajajo v razvalinah starega gradu ob meji med Livonijo, Kurlandijo in Samogitijo. Pod razvalinami stoji visok zid, kojega jim je preskočiti, poslužujočim se svojih prejšnjih človeških močij. Komur v ta namen ne zadostujejo, tega peklenški voditelji vse tolpe bičajo. Potem se klatijo po noči po vsej deželi ropajoč in pustošeč, davijo živali in ljudi ter srebajo pivo iz razbitih sodov. — Neki plemenitaš je potoval skoz gozd s svojim spremstvom, med katerim je bilo tudi nekaj čarodelnih kmetov. Ker niso dobili primernega prenočišča in je vse huda lakota trla, ponudi se jim jeden izmed kmetov strežnikov, da jim takoj prinese ovco iz čede, pasoe se v obližji, ako hočejo mirni ostati pri vsem, kar bodo videli. Ko mu to obljubijo, splazi se v goščo, izpremeni v volka, ugrabi ovco iz čede in prinese društvu, ki jo je z veseljem vzprejelo. Kmalu potem se vrne zopet počlovečen iz gozda. — Dovolite mi navesti še sledečo livonsko povest iz novejših časov: Soproga nekega plemenitaša je rekla jednemu svojih robov, da dvoji o tem, je li mogoče človeku preložiti se na volka. Ta jej obljubi o primerni priliki dokazati, da je to možno; poda se precej v svojo sobo in glej! takoj potem so videli volka čez polje tekočega. Psi jo uderó za njim ter mu iztrgajo jedno oko, akopram se je hrabro boril. Drugega dne se prikaže rob svoji gospé jedno ok. (Glej Leubuscher, über die Wehrwölfe u. Thierverwandlungen, Berlin 1850.) Isto tako so sosednim Kurlandcem volkodlaki znana prikazen. Nekemu lovcu, ki je hotel na krdelo volkov streljati, zakliče glas iz njih srede: „boter, boter, ne streljaj! ne bo se dobro izteklo“ (l. 1684). Kurlandskim volkodlakom so čarovnice gnjus in usmrte jih, kjer jih le morejo. (Dalje prih.)

*) Glej: Olaus Magnus, historia de gentibus septentrionalibus, Romae 1555. l. XVIII, c. 45.

Volkodlak in vampir

s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Dalje.)

Tudi pri Poljaci nahajamo to vražo že v srednjem veku zelo razširjeno. Poljski „wilkolaci“ so navadno (živi) ljudje, ki se kakor Herodotovi Neuri le za določeno število dnij v volkove izpremétajo. To se dogája dvakrat na leto: o božiči in o kresu, tedaj zopet o zimskem in poletnem obratu solnčnem! Od navadnih volkov se razločujejo po silni velikosti in v slast jim je zlasti mlada kri; zato pa najrajši otroke napadajo. V novejših bajkah je „wilkolak“ večjidel nesrečen človek, katerega je kaka zlobna čarovnica uklela, da bi se nad njim zmaščevala. Woycicki nam navaja v svojih „poljskih pripovedkah in pravljicah“ (Berolin 1839) mnogo tu sem spadajočih prič, izmed katerih vam hočem le najprimernejših podati:

Ko je nekoč vaška mladina ob Visli plesala, prihruje volk, ugrabi najlepšo deklico ter zbeži z njo v gozd. Ker ni bil nihče oborožen, odnesel je volk srečno pete. Po petdeset letih, ko se je vaška mladež zopet na istem mestu razveseljevala, prikaže se žalosten sivček, katerega spozna neki starec za svojega že davno izgubljenega brata. Sivček jame pripovedovati, kako ga je nekdaj zlobna čarovnica zaklela v volkodlaka, kako je pri dožetnici ugrabil lepo deklino in kako je revica leto pozneje od same žalosti umrla v gozdu. Odslej da je v svoji predrti lakoti napadel vsakega človeka. To izustivši pokaže svoje s krvjo oškropljene roke ter nadaljuje: štiri leta že blodim zopet v človeški podobi in sem prišel še jedenkrat gledat svojo domovino, kajti kmalu se moram zopet povolkodlačiti. Ko to izgovori, poskoči povolkodlačen, oddirja tuleč, in nihče ga ni več videl. —

Nekega družega je vanj zaljubljena čarovnica v volkodlaka izpremenila, ker je ni maral. Dasi je bil zver, gnjusilo se mu je vender surovo meso in živel je ob mleku, kruhu in drugih jedéh, katere je

ženjem jemal. Tako se je brez spanja potikal okrog, ko se ga nekoč velika utrujenost poloti, da zaspi. Prebudi se je bil zopet človek ter je tekel nag, kakeršen je bil, v svojo domačijo; ondu pa je našel vse izmenjeno. —

Neka čarovnica pride na ženitovanje, zvije svoj pas, položi ga na prag ter izlije ljudem pod noge tekočino, pripravljeno iz lipovine. Ko stopita zaročenca s svati čez prag, prevržejo se takoj vsi v volkodlake. Strašno tuleč so morali tri leta okrog čarovničinega domovja letati. Na dan, ko je imel čar prenehati, stopi čarovnica, zavita v kožuh, kateremu je bila dlaka na zunaj obrnena, iz hiše, odene s kožuhom vsakega posameznega volkodlaka ter mu tako podeli zopet človeško podobo. Le ženinu je ostal volčji rep, ker mu ga ni bila pogrnila. To se je baje zgodilo l. 1821. ali 1822.

Rusi nazivljejo volkodlaka „oborotenъ“ (slov. = obraten), kar jim znači ob enem „izmenjenega“ in „urnega“. O njih trdi Švedi še dan danes, da znajo vsakega človeka v volka začarati. — Pripoveduje se, da je dal veliki vojvoda Moskovski zajeti nekega volkodlaka ter ga je vprašal, je li res, da se zna v volka prevreči. Čarovnik pritrdi, gre nekoliko v stran, kolikor so mu dopuščale verige, za koje so ga hlapci držali, opravi svoj čar ter se prikaže v strašni volčji podobi. A vojvoda je imel velika lovska psa pripravljena, ki sta uklenenega volka zadavila. — Kdor hoče volkodlak postati, poišči v gozdu odsekanega debela, vtakni vanj bakren nožiček, obhodi deblo in ščebeljajoč določene zaklinjavne besede skoči trikrat čez deblo in kot volkodlak stekel bo v gozd!

Belim Rusom je „vavkalak“ človek, katerega je hudič vzel, a ker ga vender ne more ugnati, preobrazi ga v volka ter ga vrne njegovim sorodnikom. Ti spoznajo svojca, dajo mu jedil, koja dobrodušno vzprejema, in ne stori nikomur nič žalega, le da v vednem nepokoju strašno tuleč dirja okrog.

Tudi Bolgarom so delali volkodlaki v prejšnjem času mnogo strahu, ki se je pa zdaj nekako polegel.

Na Češkem je „vlkodlak“ popolnem v pozabo prišel, tako da v zdani dobi o njem ni ne sluha, ne duha; pač pa je mnogo preglavice delal starim Čehom, katerim je bil strahotno, čarovniško bitje, zaradi svoje pohotnosti nadležno in nevarno ljudem kakor živalim. Vaceradov staročeški (sicer sumnjivi) slovar („mater verborum“) iz l. 1202. ga imenuje naravnost „faunus, Pici filius.“ Picus je starim Latincem in

Rimljanom ve de že va l n i g o z d n i b o g, isto tako pa jim je bil njegov sin Faunus bog raznovrstnega prorokovanja; zbog tega so mu zdevali priimek „Fatuus“ — „Fatuelus“ (podstava fa-ri, govoriti, tedaj Fatuus = govornik, prim. gršk. *προφήτης*, govornik-prorok). Po svojem prvotnem pomenu je Faunus le božestvo prirodne plodovitosti: dober duh gorá, pašnikov, gozdov, njiv, oplajajoč ljudi in živali. Še le pozneje so ga pretvorili v Silvanu sorodno bitje, češ, da bivajoč v gozdu prorokuje, nimfe preganja, ljudi straši in jih kot zloben démon v hudih sanjah kakor mora trapi; njegove silne pohotnosti se je bilo bati zlasti spečim ženskam. (Prim. Preller, röm. Mytholog. 2. Auflg. p. 334. in nasl.) Večji del teh lastnostij je prisvajala češka narodna domišljija takrat tudi povolkodlačenim čarovnikom.*)

Da je volkodlaštvo i v Slovaki h ukoreninjeno, priča nam naslednja bajka, ki jo je iz nekega rokopisa posnel in (nemški) objavil Hanuš v časopisu: *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde*, begründet von Dr. J. W. Wolf, IV. Band (1859) pag. 224 in naslednje. Bajka pripoveduje blizu tako-le: „Neki mož je imel devet hčerá, vseh dobljih za možitev. Najmlajša je bila najlepša. Oče je bil volkodlak. Nekoč mu pride na misel vse pokončati, češ, čemu bi vedno redil toliko hčerá. Ko je šel nekega dne v gozd drv sekati, prinese mu najstarša hči jesti; on pa jo pelje do neke jame ter jo pahne vanjo. Tako stori tudi z vsemi drugimi hčera mi do najmlajše, ki je vedela, da je oče volkodlak. Najzadnja mu prinese tudi v gozd kuhanih jedil, ter ga vpraša, kje so sestre? „Tam v dolini skladajo drva; takoj greva tja“, odgovori jej. Na to jo pelje k isti jami ter jej veli: „Sleci se, pahnili te bom tja dol k sestram.“ Ona odvrne neustrašena: „Naj bo v božjem imenu, če že mora tako biti; prosim vas le, obrnite se, da se slečem, kajti sram me je.“ Starec se obrne, ona pa ga urno prevrne v jamo in steče pobravši obleko. A volkodlak se padši ni ubil, marveč splezal iz jame ter zdirjal za deklico, tuleč, da so gore in doline odmevale. Ko se jej je bil že približal, vrže mu ovratnico, rekoč: „Ne uloviš me, dokler te rute ne raztrgaš, razkosmaš, spredeš, stkeš in iz nova ne sešiješ.“

*) Ista „mater verborum“ trdi o njih; „incubi, saepe improbi existunt mulieribus et earum peragunt concubitum, quos demones galli dusios nuncupant“ — in na drugem mestu: „vilkodlaci, incubi, sine inuidi, ab inuiando passim cum animalibus, unde et incubi dicuntur ab incubando homines h. e. stuprando, quos Romani faunos ficarios dicunt“ (Glej Šafařík: *D. ältesten Denkmäler d. böhm. Sprache*, Prag, 1840, str. 229.)

Volkodlak se spravi na robec ter zvrši vse, kar mu je bila ukazala, predno je bilo še pol ure poteklo, in kmalu jej je bil zopet za petami. Z istimi besedami mu vrže suknjo, potem obleko, óplečje, nedrec in na zadnje srajco. Pometala je bila že vse in, ko ga zopet sliši za seboj sopihajočega, dospè ravno na travnik, kjer so stale kopice sena, in skrije se v najmanjšo. Volkodlak premeče vse večje kopice, le najmanjše se ne dotakne, ker se ondu ni nadejal ubežnice, ter proklinjajoč odide. Tri dni pozneje pride neki kralj po dokončanem lovu na oni travnik obedovat, najde ondu nago, lepo deklico ter jo vzame za ženo. A ta mu stavi jedini pogoj, da ne prenoči nikdar nobenega berača v svojem gradu. Živela sta srečno in imela dva sinova. Kar se prikrade berač v grad ter pregovori vratarja, da mu dovoli skrivaj ondu prenočiti. O polunoči se priplazi v sobo, kjer sta kraljeviča spala, prereže obema vratova ter položi krvavi nož kraljici pod blazino. Na to izgine iz gradu. Kralj da mrtvi trupli svoji ženi okrog vratu privezati in jo spodi. Dolgo blodeča najde revica naposled samotarja, ki jo napoti do jaščerice, imejoče zdravilno zelišče v ustih. S tem zeliščem pomaže otrokoma rane ter ja tako oživi. Ostala je ž njima v samoti, kjer jo slednjič najde kralj ter, spoznavši njeno nedolžnost, zopet k sebi vzame. Kmalu potem pa pride isti berač v drugič, a služabniki ga zgrabijo in peljejo pred gospoda; ko je svoje pregrehe obstal in priznal, da je volkodlak, privežejo ga za voz ter tako čez skalovje tirajoč zaženó v morje, kjer je z raztrupljenim telesom utonil.“

Posebne važnosti v tej bajki je to, da govori o volkodlaku, katerega znači sicer tuljenje, požrešnost in krviželjnost volčja, a volčje podobe nima; tedaj je volkodlak tukaj toliko kakor „čarovnik“, v katerem pomenu ta beseda še dandanes rabi Hrvatom in Bošnjakom.

Z „vlkodlakom“ pitajo Slovaki hudega pijanca in požrešneža, kakor je razvidno iz naslednje narodne kitice:

„Mamka moje, mamka, nevola je taká,
Chcelas mi dat muža, dalas vlkodlaka,
Cely den nerobí¹⁾, len dudle²⁾, haruší³⁾,
Ces noc v krčmč, žerie, ráno mña tanduší.⁴⁾“

Da se je i slovenska domišljija mnogo bavila in se še bavi s prelaganjem človeškim na druga, zlasti živalska bitja, svedočijo nam

¹⁾ ne dela, ²⁾ se krega, ³⁾ zmerja, ⁴⁾ bije.

naslednje bajke o vedomcih, veduncih, vijedomacih (vedárcih Valv.)¹⁾ in volkodlakih, ki sem jih mogel v kratkem času nabrati. Vzete so deloma iz slovenskih knjig, dve sta mi donesla dijaka s svojega doma, zapisavši ji v zadnjih božičnih počitnicah, jedna pa mi je došla po posredovanji g. Fr. Levstika od g. Karla Rudeža.²⁾

1.

O védomcih.

(Iz Poljan na Gorenjskem.)

„Kadar leto gre pod jésen, migajo naglo po travnicih in po hostah nekake svetle, nenavadne luči. To so ljudjé, katere pri nas imenujemo védomce ali vedúnce. Ako jih sam rad ne motiš, nikdar ti ne storé žalega; a s prižgano lučjo se jim ne primikaj! Pride li kdo s tako lučjo blizu njih prostora, mahoma je pri njem vedomec ter udari najprvo po svetilnici, da jo raztrúpa, in tudi človeka raztrga ali mu nahudí kakó drugače. Največ jih leta z večera, kadar se pooblači. Iz dáleča ni družega videti, nego luč do luči, ki brzo tekajo sem ter tam. Kdàj in kdàj se jih obilo strne v jedno sámo luč, a potlej se zopet razleté nárazno.

Jeseni z večera se je kmetica vračala domóv iz obližnje vasi. Dobro hladno je že bilo in zazebló je ženo. Dospevši do razpotja ugleda nekoliko v stráni velik ogenj. „Kakor nalašč, da se malo pogrejem,“ reče sama v sebi in krene zadovoljna k ognju. A jedva nogo dene s pravega póti, že se ogenj razkropi na drobne lučice, kakor bi ga bil kdo raztepel. Kmetica je zavpila: „sveti križ božij!“ in pobegnila v strahu ter potlej domá pripovedovala, koliko je videla védomcev, kateri so se takój razprhnili, kadar se jim je bližala ona.“

Slišal sem tudi to pripovedko:

„Gospodar je imel hlapca, kateri je zjutraj vstajal takó utrujen, kakor da je vso noč bil v najtežjem delu. Povpraša ga nekda j gospodar: „kakó li to, da si tí vsako jutro ves bled in jasen, kakor bi te iz groba vzdignil?“ Hlapec odgovori: „sam sebi ne morem kàj! Če se porodí človek ob necem posebnem času léta, usójeno mu je z

¹⁾ Podstava vsem tem besedam je: ved (ved-e-ti), wissen; ved+om+ec itd. je tedaj = der wissende, kundige, rekše: zauber+kundige.

²⁾ Poročilom: 1., 3., 4. podal je lepo in skozi in skozi narodno lice g. Fr. Levstik, v svoji ljubeznivi in obče znani ugodljivosti prijazno ustregši moji želji, za kar mu izrekam i s tega mesta svojo presérno zahvalo. Pis.

védomci dirjati vsako noč do zarje. Te velike težave se nihče ne izbavi sam, dokler je živ, ako njemu kdo ne pride na pomoč. Tak sem tudi jaz! A mêni bi ví že drévi z láhka pomogli, če vas je volja.“ Gospodar, zeló krepek mož, velí brez okášanja: „rad storím; a povej mi, kakó se to dela?“ Hlapec reče: „drévi pojdem zopet v góro, kamor hodim vsak večer, tjakaj na planíco pod stari dob, ki je znan vsacemu, kar nas je tega kraja. Tudi ví skoraj za menój otídite z dómu; ali poprej si urežite léskovo letorásel in vzemite jo s sebój. A zdaj me dobro poslušajte! Kadar bodete na planíci, zvéste čudo, kakeršnega niste slišali morda še nikoli. Trije továruši, rojeni vsi ob jednom času: lev, medved in jelen, tékali bodemo v zverínskíh telesih okrog dóba. Izkušajte priti, kar najbliže tega drevesa morete, in kakor prisópe k vam jelen, mahnite ga z leskovo šibo tri krati! Ne bojte se pogíbeli ter véдите, da jelen bodem jaz. Tretjič takó udarjen se osvobodim te muke.“ Gospodar je storil, kar mu je bilo naročeno, ter z večera zgódaj šel za hlapcem. V gozdu res okrog ónega débła najde tekajočega leva, medveda in jelena. Prikrade se s tánko letoráslijo in švrkne jelena, kadar mu pride na mäh. Tako ga je hléstnil prvič, drugič in tretjič. Zver se prestvorí nazaj v hlapca ter zavpije gospodarju: „Bog vam stokrat povrni!“ Od síh dob mu ní bilo treba hoditi z védomci tékat.“ (Zapísal tretješolec Fr. Arhar.)

2.

O vijedomacih.

Po hribovitem Tolminskem pripovedujejo o „vijedomacih“ ali „vijedom'cih“ tako-le:

„Pridejo tudi taki ljudje na svet, katerim se po gotovih znamenjih pozna, da bodo, ako so moški, „vijedomaci“, ako so ženske, pa „veščé“. Da se taki ljudje „odtvarijo“, t. j. rešijo, morajo se dati skozi okno, da jih nesó h krstu. Vijedom'ci in veščé imajo hudo življenje. Oni hodijo po noči nevedé s treskilniki na križempot in tam se tolčejo z ognjenimi treskilniki. Da pa vijedomac treskilnika ne vzame, zasekajo vánj tri križe. Vsi se razmesarijo in raztrgajo, pa vender, predno je dan, povrnejo se vsi zdravi domú. Nekdaj je nebojčč fant splezal na oreh blizu tam, kjer so se tolkli vijedomaci, in ko so roke, noge, ušesa in vsake vrste udov kvišku metali, ujel je roko, ki je prišla do njega na oreh. Kadar so se imeli ločiti,

¹⁾ Šibo, vzrastlo v zadnjem letu.

manjkala je roka nekemu dekletu, večči, katero je on poznal. Ko pa le niso mogli roke najti, urezal je jeden bezo in naredil dekletu roko. Pri nekem besedovanji že več let potém rekel je isti fant onemu dekletu: „Molči ti, ki imaš bezovo roko“. Pri tej priči jej je rés postala roka bezova in jej je odletela.“ („Kres“, II., str. 577.)

3.

O volkodláku.

„V Zapotóku pri Sódražici narod veruje, da volkodlaka rodi žena. Med porodom je samó ta razloček, da volkodlak pride z nogama naprej obrnenima, a ne z glavó, kakor se drugače to sploh godí. Presukne li kdo v pravem hipu njega teló, „oddela“ mu s tem, da ne bode volkodlak; a če to zamudé stóriti, povolkodlači se kesnéje, dobivši volčjo dlako in volčje zobjé. Potlej vzdívja v gozd, koder se začne klatiti. Zverin se ogiblje in od volka beží. Baje da se posebno v slast válja po kaki čez božič na polji ostavši stvári, katero je že poprej bilo treba spraviti pod streho. Prótje ali ostrvníco po božiči na njivi mekásti in grize, da vse sklésti. Oleví se zopet o svojem času, rekše, dlaka mu odpade, in potem se iz nova prevrže v človeka; a volčji zobjé mu ne izpadó, po čemer ga je lahko spoznati, dasi morda ima človeško lice. Takó se vedno preobrača na volkodlaka in človeka. Volkodlakov je malo, ker z večíne pomrjó skóraj po rojstvu, a ne učakajo starosti.“ (Zapisal petošolec M. Mračè.)

4.

O volkodláku.

(Iz Ríbnice na Dolénjskem.)

Gospoda Karla Rúdeža, Ríbníčana, ustna povést, kesnéje ponovljèna še z dopisom:

„Lani (1882. l.) mi je pripovedoval Andólsčak, po pridévku Sítar, póstaren Ríbníčan, da je njega oča ob nedeljah bríl moške in s tem delom iskal príslužiti kak novec. K njemu je zahajal tudi zeló star Dánčan¹⁾, kateri se je čésto razgovarjal, kakó je za svoje mladosti v Hrvate nosil prodajat leseníno. Po tacem póti je bil tam

¹⁾ Dáne (f. plur.), vas blizu Ríbnice pod Veliko Goró. Druge Dáne so pri Lóži. Ta beseda znači „na dnu ležeče nasélje“; nje podstava je: dno, n., staroslov. dъno, n., der Grund. Človek iz Ríbníških Dán se zóve Dánčan, a v množtvenem číslu govoré: Dánci, in poleg tega Dánčanje. Levstik.

dôlu pogodil na dom necega kmeta, kateri ga je vprašal: „živeta li še óna dva gospodarja na Ugaru¹⁾ blizu Ríbnice? Ako bi njiju jeden prišel k mēni, jaz bi mu dal, kolikor bi mogel, s kratka vse, kar imam, ker on me je volkodláštva izbávil. Ta stvar se je godila takó: Nekoliko samih volkodlakov se nas je klatílo nekđaj po ónih krajih. Kadar smo po noči zavijáli (tulíli) baš na Ugaru okolo rečenih kmetov poslopja, zabódel se mi je trn v prednjo lápo (taco), da sem težko dirjal. Vzpnēm se na okno ter pomolím bolno lapo v hišo. Kmet naglo izdere trn, potem razlomi hlebec kruha in ga nam vrže venkaj. Hlastéžno smo pojedli kruh ter vsi bili zopet ljudjé, kakor poprej; a potlej se nam ni bilo že nikoli treba prelagati na volkove.“ — K temu dostavlja gospod Rudež: „ne vém, kakó je bilo ime Hrvatu, niti kakó so rekali kmetoma na Ugaru; kajti minilo je do 150 let, kar sta zemlji obeh opuščēni. Kolikor sem o volkodlacih seznał po Ríbníškem svētu, uvérilo me je, da so po našega naroda mislih to prekólneni ljudjé, katerim je ali neprestano biti volkovom, dokler jih kdo ne osvobodi, ali se na volkove izpremétajo samó kdāj in kdāj, osobíto v nočéh, imejoči po dnevi človeško lice. Slišal sem dva krati, da se volkodlak otmē zveríntva, če mu kdo vrže hruha, menda ker je kruh božij dar, in ker se tudi vānj izpremenjáva presvéto blaženo teló Gospoda našega.“

5.

Volkodlak.

Volkodlak se narodi iz človeške matere in pravega volka. Na videz je človeške podobe in lepega obraza, le da mu po vsem truplú volčja dlaka raste. Telo se mu razvija hitro kakor živali in ni ga treba tako dolgo zibati in pestovati, ko druge otroke, pamet pa mu le počasi dohaja, kakor človeku. Srce njegovo je zversko: ne pozna ne gnjusa, ne usmiljenja, ampak še ne dve leti star hodi sam na lov, trga kruto ovce, prešiče in druge živali ter napada in mesari tudi ljudi. Ker je vrhu tega zelo zvit in prekanjen, priti mu je sila težko do živega; kajti oblači se človeški in s tem premoti vsakega preganjalca. Kadar ga lovci zasledé, pridruži se jim čedno opravljen

¹⁾ Príglas je: úgar, úgara, m. Ta beseda znači isto, kar se imenuje tudi práha (die Brache); srbski: úgár, f., die zum künftigen Anbau aufgerissene (und dem Durchwärmen ausgesetzte) Erde; češki: úhor, m., poljski: ugór, m., der Brachacker.

Levstik.

in lovi ž njimi volkodlaka. Reši se pa tem lože vsake nevarnosti, ker hodi zvečer po vaséh in posluša pod okni, kaj se nanj kuje in pripravlja. Ustreliti ga moreš le z blagoslovljeno puško. (Posneto po daljši bajki „Volkodlak“, spisal Janez Trdina, „Ljublj. Zvon“, II, str. 410.)

Iz volkodlaških vraž, ki so se človeštva sploh s toliko silo priprijele, izlegla se je popolna bolezen, ki jo zovemo „Lykanthropija“ (bolezen volkodlaška).*) Te vrste bolniki si namreč domišljujejo, da so volkovi, ter se plazijo po noči po pokopališčih, razgrebajo mrliča, tulijo in trdé, da se ločijo od volkov le v tem, da jim je dlaka na znotraj obrnena, volku pa na venkaj. S silno pohotnostjo združujejo zverinsko krviželjnost in v slast jim je posebno človeško meso.**)

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

17. Puščavnik Feliks.

Blizu župne vasi Stopič je stala na samem hiša premožnega Berusa. Imel je celo kmetijo, vredno 3000 goldinarjev, ki so bili za revno Podgorje že velika glavnica. Berusu in njegovi ženi je po občem mnenji zloben žlahtnik „zacvrl“, da sta umrla hitro jeden za drugim še v najlepših letih. Gospodarstvo je prevzel njiju jedini sin Tonček. Bil je svojeglav, nepriljuden, gizdav mladič. Bogastvo ga je napihnilo, da je hotel biti povsod prvi, tudi v takih rečeh, v katerih je bil najzadnji. In takih rečij je bilo jako mnogo. Kakor da bi bil kak zveden vinščak, učil je župljane, kako naj obdelujejo gorice. Ljudje so se mu smijali, ker je bilo sploh znano, da je njegov pridelek skoraj najslabši v vsej soseščini. Kaj rad se je družil z logarji in ribiči, hotel je sloveti za silnega lovca in ribiča, dasi

*) Poljski: „wilkołcza choroba, lupina insania; quando ex humorum vitio, et atrae bilis excessu, affectus quidam lupini, et odium in greges vel homines, desideriumque eos inuadendi, lacerandi, vorandi mentem occupant.“ (Glej Linde: Słownik języka polskiego, 1814; ta citat vzel je Linde iz Knapskega knjige: „Thesaurus“ pag. 1261, Krakov l. 1641.)

**) Zdravniki primerjajo s tem nosečih žená hlastno poželenje po človeškem mesu, ki jih časih tako prevzame, da svoje može umore in njih meso z veliko slastjo použijejo.

Preiskavanje podzemeljskih jam je jako trudapolno in drago podjetje; želeli bi bilo le, da bi se našlo kaj mož, ki bi stvar ali s svojim preiskavanjem ali pa z denarjem pospeševali, vedi sploh v obogatitje, domovini pa v slavo in poleg tega tudi v gmotno korist.

Volkodlak in vampir

s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Dalje.)*)

Pri mnogih slovanskih, osobito južnih plemenih se je volkodlaštvo z vampirstvom spojilo. Tudi Srbe n. pr. plaši „vukodlak“ in boje se ga zlasti o božiči. A s to besedo ne zaznamenujejo samo človeka v volka izmenjenega, ampak še dokaj hujšo pošast, vampirja, t. j. mrtveca, ki v grobu ne strohni in ne najde pokoja, marveč ondu dalje živi ob svojih sorodnikov in znancev krvi, katero jim hodi po noči izsesavat*). Ime „vukodlak“ služi jim tedaj v prenesenem pomenu besede za „vampirja“. Obema skupna lastnost je namreč nenasitljiva požrešnost in krviželjnost, oba sta čarovni, zlobni pošasti, nekako prekolneni bitji, kojima je od višjih močij, večjidel od zlih duhov usojeno, biti sebi in drugim v nadlego. Nekateri slovanski (zlasti ruski) rodovi pojasnujejo si imensko enakost in dejansko sorodnost teh dveh bitij s posredujočo bajjo, da se povampiri tisti, ki je bil v življenji čarovnik ali pa volkodlak.

O vampirjih se govori sicer v narodih, nastanjenih po večjem delu Evrope, od vzhodnih njenih končin do atlantskaga morja, a

*) V zadnjem zvezku je ostalo na str. 567. te razprave nekaj tiskarskih pogreškov, katere je popraviti tako:

V vrsti 12. od zgoraj čitaj:	— volčje zobé	— namesto: zobjé;
„ 21. „ „ „	— pomerjó	— „ pomrjó;
„ 2. „ spodaj „	— duno	— „ duno.

*) Prim. Lindejev citat iz neke cerkveno-slovenske knjige: „vyrkylaki, mertvecy iz grobov vstavšie“ (Linde, Slown. jez. polsk. sub voce: upiór).

najbolj po slovanskem (vzhodnem) svetu in v krajih, kjer so nekdaj Slovani gospodovali. Samo ob sebi je umevno, da se je mogla ta vraža poroditi le pri takih rodovih, ki so svoje mrtve pokopavali, ne pri onih, ki so jih sežigali. Bolj gnjusnega, bolj groznega nestvora si človek skoro ne more misliti, nego je ta izrodek slovanske domišljije. Da je vampirstvo na slovanskih tleh vzrastlo, sklepati se da iz raznih pomenljivih okoliščin.

Prvič so Slovani jedini narod, o katerem nam stari zgodovinski viri poročajo, da je vampirjem božjo čast izkazoval. V nekem ruskem kodeksu beremo namreč ta stavek: „sloveni klali trébu upirjem*)“ = Slovenci so pokladali žrtve vampirjem. Znano je, da so skušali starodavni narodi kvarna domača bitja, kojih so se bali, s tem utolažiti in s človeštvom sprijateljiti, da so jih oboževali. Ker so pa Slovani jedini vampirje po božje častili, je resnici zelo podobno, da se je pri njih rodil, da jih je prve in dolgo časa jedine strašil, da so tedaj tudi prvi in jedini z božjim čiščenjem odvrčevali pogibelno moč njegovo.

Drugič je tudi beseda „vampir“, da si rabi i mnogim drugim narodom, slovanska. Odličen slovensk jezikoslovec razlaga jo takole:

„Kaj znači sama beseda: vampir? To nazivalo preišljaje, vidimo prvič, da je brez dvojbe slovansko, ker je še zdaj, ali je vsaj nekdaj bilo navadno takó široko po slovanskem svetu, drugič, da pravega pomena besede: vampir slovanski narod uže ne umeje, ker jo je razcépil na toliko raznih lic, kar tolmačenju dela veliko težavo. Srbski je: vampir, m., der Vampyr, maloruski: vampyr, vepyr, der Werwolf; ruski in poljski: vampir, maloruski: opyr, vopyr, in poleg tega: uper, ruski: upyrī, staroruski: upirī, poljski: upior. (Po Miklošičevem spisu Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.) — Ako postavimo, da je prvobitno lice slulo: vapirī, od katerega so popačena vsa ostala, to vidimo dva razna kósa v tej besedi. Prvi je razmétnik: vā, v poznéjši dóbi staroslovenski izrékan: vŭ; a drugi kos ima koreniko: pr, ki zaznamenáva toliko raznih pojmov ter znači tudi: anstemmen, dagegen stemmen; staroslov.: přeti, prą, preši, v., fulcire, lit.: spir-ti, stossen, stemmen. Mikl. lex. 748.; gorénjesrb.: přéc, v., stemmen, dagegen anstützen, přéc so, v., sich stemmen; staroslov.-srbski: na nī vŭpiraše očima, kar bi se

*) Glej Miklošič, lex. palaeoslov. sub voce „upirī“.

dalo morda preložiti z besedami: auf ihn stemmte er seine Augen. Menaeum olim A. de Mihanović. V Mikl. lex. 100. K temu še dodajmo, da je v starej širuščini beseda: upirī, upyrī tudi izraževala isto, kar znači: uprjáamec, mca, m., der Eigensinnige, der Starrkopf, katere besede pravi zmisel je zopet: der sich dagegen Stemmende. Vse to nagiblje k razsodbi, da morebiti nazivalo: vampír znači: der sich Anstemmende, der Drückende, incubus, k čemur primeri Nótranjskim Bistričanom znani samostavnik: prilog, m., der Vampyr, o čemer izpregovorimo skôraj.*)

Tretjič pri nobenem narodu ni bila vampirska vraža tako razprojena; skoro pri nobenem se ne razcvita še dan danes tako bujno, kakor v slovanskih (zlasti pravoslavnih) deželah in v krajih kjer so bivali nekdanj Slovani; od njih so se je navzeli obližnji sosedje. V preteklih stoletjih je bila najbolj ukoreninjena pri avstrijskih Slovanih in pravoslavnih narodih sploh, v novejšem času je oživela posebno na Poljskem, pri slovanskih Kašubih in med njimi naseljenih Nemcih v zapadni Prusiji. Angleži in Francozi jo poznajo le iz knjige**). Ta silovita razširjenost baš po vsem slovanskem svetu je izvestno veredostojna živa priča njene velike starosti, pa tudi slovanske njene prvobitnosti.

Da so se pa vampirstva posebno pravoslavni narodi poprijeli s tako strastjo, temu se ni čuditi. Grška cerkev je namreč razširjevanje te vere zelo pospeševala. Rimski cerkvi je nestrohljivost telesa znamenje posebne svetosti, grški pa znamenje prokletstva.

*) Linde izvaja (sub voce upiór) to besedo iz glagola „upierz-yc“ = upe-riti, befiedern, opirajoč se na dalmat.-srbsko slovo „upirina“, katero mu je „genius aërius, befiederter, fliegender Geist“. (Letajo res tudi vlaški „murony“ in srbske „vještice“; novogrške imajo celo „ognjene peruti“, kakor bomo pozneje slišali.) Ruski učenjaki razlagajo to ime na podlagi litvanskega glagola „wempti“ = piti, tedaj vampir = kri pijoči, — izsesavajoči (gl. ruska „Izvestija“ I. 113). Ker pa „wempti“ — „wampti“ Litvancem znači tudi „mrmrati“ (murmeln), meni Hanuš (Wolfs Zeitschrift f. d. Mytholog. IV. p. 201), da je beseda „vampir“ = „zgrajavec“ = Poltergeist, Unruhegeist.

**) Mnogim pesnikom in skladateljem je godilo namreč vampirstvo tako, da so je umetniški obdelali, n. pr. Balzac v svojem delu „Succubus“; zanimljiva je tudi v angleškem jeziku pisana vampirska povest, ki se je dolgo časa napačno podtikala Byronu; (na češčino preložena nahaja se v „Kviti-h z cizích luhů“, zv. 3. l. 1852). Marschner in Lindpaintner sta zložila celo vampirski operi.

Kajti med besedami, s kojimi pravoslavna cerkev svoje odpadnike proklinja, nahaja se i stavek: „Tvoje mesto bodi pri hudiči in izdajalci Judeži! Po smrti se na veke ne izpremêni v pepel, temveč lêži nestrohnél ko kamen in železo!“

Sredstva, s kojimi odbija človeštvo škodljivo moč vampirjevo, so trojna: a) usmrtitev vampirja na grozovit način; b) varovala, s katerimi se da že za naprej ubraniti, da se mrtvec sploh ne povampiri; c) zdravila takim, kojih se je vampir že lotil. Kako so razni narodi to vražo izobrazili in kako se teh sredstev poslužujejo, razvideli bodo čestiti bralci iz naslednjih vrstic*).

V življenji je bodoč vampir skop, prepirljiv, svojeglaven človek; mrtev ima rudeč obraz in tekočo kri, udje mu ne otrpnejo, lasje, brada in nohti mu rastejo in ni ga duhati pri njem smradu, ki ga trohnenje prouzrokuje; iz groba njegovega se čuje večkrat neko cmokanje in žvečenje; povampirijo se največ moški, redkeje ženske, časih takoj po smrti, navadno nekoliko pozneje. Vampir ogloda najprej svoje naličje (mrtvaški prt), objeda svoje roke in noge, obiskuje tudi grobove sosednih mrličev, kadar v svojem nima več hrane, in kar je najhuje, vrača se o polnoči k svojim sorodnikom in tudi drugim ljudem ter jih spravlja s sveta na gori omenjeni način.

Rusom je „upyr“ umrši čarovnik, ki ljudem po noči kri izsesava. Spoznavajo ga v življenji po tem, da mu ne dostaje nôsne kosti, ali da mu je spodnja ustnica preklana. Povampiri se jim pa tudi vsak mrtvec, ki ga je hudič obsedel ali pa kateremu je mačka grob prekoračila. Takega mrliča vselej izkopljejo in v krsti s kolom predregnejo.

Malorusi pravijo vampirju „mjertovjec“ in ga imajo za umršega čarovnika, volkodlaka ali človeka, ki so ga roditelji ali duhovniki prokleli. „Mjertovjec“ hodi o polnoči na svoje delo: tedaj hodi ali jaše okrog, ropoče in klepeta s svojimi kostmi in straši zemljane. Kadar pa petelin v tretjič zapoje, izgine. Ako človek, predno gre spat, potrese na tla soli in zjutraj najde sledove, je to Malorusom znamenje, da zahaja „mjertovjec“ v hišo. V tem slučaju gredo na

*) Prim. Dr. W. Hertz, der Werwolf; J. J. Hanuš, „Die Vampyre“ (Wolfs Zeitschrift f. d. Myth. IV. p. 198—201); W. Mannhardt, „Ueber Vampyrismus“ (ibid. p. 259 in nasl.); „Kviti z cizich luhû“, 3 zv. 1852, p. 24—32; „Die Gartenlaube“, 1873, 9. in 10. zv.

pokopališče, poiščejo si starejši grob, o katerem se jim dozdeva, da je na novo nasut, izkopljejo telo, katero najdejo navadno „nago in na obrazu ležeče, mehko in dobro ohranjeno; le rokam in nogam so kosi mesa iztrgani in ustnice okrvavljene“. Mrtvemu zabijejo žrebelj skozi čelo, ali jesenov ali glogov kol v prsi, pri čemer vselej votlo zaječi; vrhu tega mu odsečejo z novo lopato glavo, iz katere bruhne živa kri in na oni strani, kamor se je kri izlila, umro vsi ljudje. Odsekano glavo mu polože med noge ali pod pazuho, časih pa nasujejo zemlje med trup in glavo. Grob zopet zagrebejo in pop moli nad njim svoje molitve ter ga blagoslovi. A zasajanje kola ne zadostuje vselej, kajti večkrat si ga vampir sam iz prsij izdere in mori na novo. Gotovo ga ugonobi le ogenj.

Beli Rusi so jedno izmed onih redkih slovanskih plemen, ki „vavkalaka“ ne zamenjavajo in ne spojajo z vampirjem.

V Ukrajini baje, da se i živi ljudje v vampirske pošasti izpremetajo; l. 1770. so neki ob hudi nevihti zasačili in sežgali tako živo vampirko. Pravijo tudi, da se živi vampirji shajajo ob določenih časih z mrtvimi ter uganjajo skupno ž njimi vsakojake burke in neprilичnosti; da, celo cerkve napadajo, lezejo na žrtvenike ter jih s krvjo oskrunjajo in cerkvene svetilnike lomijo.

Poljaci zovejo vampirja „upior“ — „upiersyca“ in sanjarijo o njem zlasti o kužnih časih; po mnenji prostega ljudstva povampiri se vsak samomorec. Jezuit Gabriel Rzazcynski omenja poljsko vampirstvo v svojem delu „historia naturalis curiosa regni Poloniae,“ Sandomiriae 1721 (sect. II, p. 366), a žal, te knjige nisem mogel v roke dobiti. O pisatelji pravijo „acta eruditt. lat.“ a. 1722 mens. Jan. p. 17: „de cruentationibus cadaverum in specie agens, mira profert de mortuis in tumultis adhuc voraeibus et vicinos viventes in spectrorum modum trucidantibus, a Polonis speciali nomine Upiers et upierzyca appellatis, de quibus quae producit authentica documenta ulteriorem fortasse disquisitionem merentur.“

Slovanski Kašubi v zapadni Prusiji pravijo vampirju „stryz“ (= čarovnik) ali pa „vieszczy“ (= vešči — vedoči — prorokujoči; prim.: srb. vještica, slov. veštica, vedunec, vedomec, vedarec — podstava vsem tem besedam je ved, vedeti). „Vieszczy“ je Kašubom človek, ki je prišel zobàt in s srajčico (Glückshaube) na svet. Takoj pri rojstvu ima rudečo liso na telesu, a mrtev obdrži rudeč obraz in levo oko mu je odprto. Isto tako označen jim je tudi mrtvec,

ki se je v jezi in srdu s sveta ločil. V grobu živí vampir brez pokoja, redeč se s krvjo svojih sorodnikov in rojakov, h katerim se po noči prikrade in v postelj vleže, da spečim življenja sok izpije. Pri usmrčenih je videti drugo jutro mala ujedina na levi prsni strani. Kadar je vampir svoje sorodnike pomoril, pozvoni po noči v cerkvenem zvoniku in koderkoli se sliši zvonilo, morajo vsi ljudje umreti. Nepokojnega vampirja izkopljejo, obglavijo, zasadi v mu lopato v vrat, ter mu položijo odsekano glavo k nogam ali pa nasujejo zemlje med trup in glavo. Časih ga upokoje s tem, da ga v krsti na obraz položijo in mu usta z zemljo zamašijo. Da se pa mrtvec sploh ne povampirji, dati se mu mora v grobu kaj oprava: radi tega mu devljejo v usta denarja, opečnih ali ilovčnih koščkov, ali pa nasujejo v krsto vse polno makovega zrnja, češ, rajni ne bode utegnil hoditi živim nadlegovat, ker bo denar ogledoval, one koščke žvečil ali pa zrna prešteval. Nekateri mu polagajo kamen ali s tremi križi zaznamenan kos trepetlikovine pod brado. Sem ter tam mu dajo v grob nogovico, ribiško mrežo ali kako drugo pletenino, meneč, da spusti na njej vsako leto jedno zanjko. Ker mu je pa to delo sila mučno, ga v obče ž njim ne oblagajo radi.

Pri Kašubih cvete vampirska vraža še dan danes tako bujno, da ne mine skoro dneva (osobito kadar kuga razsaja), da ne bi kakega mrtveca izkopali, in posvetnim oblastim daje zabranjevanje tega vražnega početja posla dovolj. Tudi Kašubi še ne zamenjavajo volkodlaka z vampirjem.

Pač pa se opazuje ta prikazen pri njih nemških sodeželanah. V drugem zvezku „gdanskih pravljic“, ki jih je izdal O. F. Karl v Gdanskem l. 1844. beremo na str. 38. blizu tole: volkodlaki (werwölfe) naj se živi ali mrtvi sežgo, kajti pokopani ne najdejo miru pod zemljo, ampak se vzbude nekoliko dnij po pokopu ter objedajo svoje roke in noge in kadar jim njih telo ne daje nobene hrane več, vstajajo o polunoči iz groba, napadajo čede in ropajo živali ali pa prihajajo celo v hiše, se vležejo k spečim in jim izsesajo vročo srčno kri. Nasičeni se vrnejo zopet v svoj grob. Take, katerim je „werwolf“ kri izpil, najdejo drugo jutro mrtve v postelji, imejoče ujedino na soku.

Braniborski Slovani devljejo svojim mrtvecem, da se jim ne povampirijo, denar za popotnico v usta ter jim izrežejo v srajco všito ime.

Na Českem in Moravskem, kjer se je v preteklih vekih mnogo bajilo o mrtvecih, ki iz grobov vstajajo in ljudi davijo, sežigali so do Marije Terezije mrliča, na katere je letel sum, da so se povampirili. Kadar se na Moravskem kak vampir na pokopališču prikaže, pravijo: „ze se zle podelalo“ (= nekaj zlega se je zgodilo) in njih oči tedaj dobro vidijo, „kako začinja po grobu nekaj riti kakor kokoš na pepelišču in kako potem narasta ko ovca.“ Takrat ni boljšega pripomočka, nego telesu z lopato glavo odsekati; dobro je tudi, ako se vržejo tri pesti grudovine na krsto, kadar jo v grob spuščajo. Napredujoča omika je učinila, da se pri Čehih in Moravcih dandanes o „upiru“ v hudem pomenu besede komaj še govori, da si na drugi strani zlasti česke vraže še sedaj vsakemu mrtvecu nekako življenje v grobu pripisujejo, ako n. pr. bajo, da mrtvega vozli mrtvaške srajce tišče, da ga solza nanj pala žge kakor ogenj, da ga boli, ako se hodi po njegovem grobu in da svojo nejevoljo o tem celo z besedami izraža, da more, ako ima kaj „na srcu“, takoj po smrti govoriti in da se iz groba pomenjuje s svojimi žalujočimi sorodniki. Po nekaterih krajih verujejo celo, da se dado že dolgo časa pokopana telesa s čarovnimi besedami na površje spraviti; baš tako razširjeno je tudi poverje, da noseča ženska, ako je umrša bila pokopana s še živim otrokom pod srcem, lahko oživi porodivša to bitje; kajti ne zemlja, ampak le ogenj uniči človeško telo popolnem.

Z vampirjem se ujema nekako tudi česka mûra (mora), t. j. duša zlobne začarane ženske. Ta duša izhaja o polnoči iz svojega telesa, da trapi ljudi. Rešiti jo moreš le, ako jej dovoliš, da ti najlepšo kravo ali najlepšega konja zaduši. Vselej najdeš potem to žival mrtvo v hlevu. Ako so hišne duri zaprte, prihaja skozi ključavnico; zato jo zamašujejo, da ubranijo mori uhod. Mûre hodijo pa tudi po noči okrog in napadajo ljudi ter jim izsesavajo kri iz prsij. *) Sicer pa pripovedujejo o mûrah v raznih krajih razne reč: da ljudem sploh kri izpiva, ali da prišedša skozi ključavnico samo otroke sesa, odrasle pa le tlači, da se vselej po isti poti vrne, po kateri je prišla. Zopet drugodi bajo, da morous (moški) in mûra (ženska) po noči prihajata k človeku, tlačita ga na prsih in materam izpivata mleko; pri tem ima človek strašne sanje in bi rad kričal, pa ne more glasu od sebe dati, niti zmeziti se, dokler je morous ali mûra pri njem.

*) To grdo lastnost imajo tudi slovenske more; prim. rek: „mora ga sesa“, Mikl. lex. palaeoslov. sub voce: mora.

Najprej se mu posreči palec desne noge ganiti in gibajoč ga jame se polagoma zavedati. Vsako dete, ki pride zobato na svet, je ali morous ali mûra. Ako daš takemu otroku najprvo kos lesa v usta, grize pozneje drevesa, ako pa materine prsi, napadal bode ljudi. Človek z zrastenimi obrvimi je mûra. Zoper mûro pomagaj si tako: Zagradi reč, ki te tlači, in kar uloviš, drži trdno v roci in pribij z žrebljem na zid! Tako je storil nekoč kovač, ki je zagrabivši slamo (bilko*) pribil na zid in zjutraj vstavši videl, da je svojo botro za obleko pribil. Kogar mûra tlači, polóži ostro sekiro pod blazino in mir bo imel. Mûra se da sicer i živa ujeti. Izpreminja se namreč rada v veliko črno muho, imejočo rudečo progo okrog vratu. Ako muho nagovoriš z imenom osebe, o kateri misliš, da se je na muho preložila — kajti mûra ni nič drugega nego mesečnica — stoji osoba v prvotni obliki pred teboj in ne more ti več škodovati. Druga pomagála zoper mûro so: Sukno s človeškim blatom pomazano, ki se na prsi položi, uživanje le pokajenih jedij, zlasti mleka, obljubiti mori „kruhka“ ali ognja, po katerega drugo jutro res pride i. t. d. (glej: Dr. J. V. Grohmann, Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren, I. p. 25 in nasl.).

Vlahom v Banatu se povampiri človek, kojega sta dva nezakonsko rojena človeka nezakonski rodila ali kogar je vampir usmrtil. Po dnevi leži „murony“ (t. j. vampir) v grobu, po noči pa leta okrog ter ugaja svoji slasti, izsesavajoč živečim toplo kri. V grobu leži na obrazu in truplo mu je zalito. Uničujejo ga s tem, da mu zabijejo žrebelj skozi čelo ali lesen kol skozi srce, ali pa ga sežgo. Po mnenji prostega naroda se „murony“ lahko izmeni v vsakojaka bitja: psa, mačko, žabo, krastačo, uš, bolho, i. t. d. Ako zapazijo pri mrliču ujedino na v r a t u, jim je to znamenje, da ga je „murony“ končal; ker pa taka ujedina vender ni neogibno potreben znak vampirske smrti, prestrašijo se vseh močno, kadar kdo iz nenada umre. Da tedaj mrtvega otmejo vampirstva, pokličejo, ne glede na njegov spol ali starost, vsakokrat veščo babico, ki ima s primernimi naredbami skrbeti za to, da se jim ranjki ne povrne kot „murony“. Zato

*) Ta vraža sicer ni samo česka, ampak pri vseh slovanskih narodih se nahaja poverje, da smukne duša iz telesa mnogih zemljanov, kadar spijo, v podobi bilke ali puha ter se prerije skozi ključavnico v stanišča drugih ljudi; kaže se jim tudi v podobi bele mačke. Tako pretvorjena napada duša speče osebe, tišči jih na prsih in jim izpiva kri.

mu prebijejo glavo z dolgim žrebljem, ali ga namažejo z mastjo svinje, zaklane dan pred Božičem na praznik sv. Ignacija ter postavijo poleg njega bodóč šipečji grm, da se z obleko vanj zamota, ako bi hotel vstati. Vampir objeda v grobu tudi samega sebe, a nič menj mu ni v slast meso in obleka sosednih mrličev. Radi tega obhajajo Vlasi grobove svojih rajnih na njih smrtni dan s kadilom, da odvrnejo s tem hudobnega „muronyja“. Mrliče pokopavajo še le z zahajajočim solncem, boječ se, da ne bi o svitu narastajoče luči zablodili in kakemu vampirju v oblast prišli.

(Dalje prih.)

Tri Gracije.

Slika iz stolice madjarske.

Spisal dr. Ahasverus.

III.

Dobrodelno društvo budapeščanskih dam je priredilo sijajen bal v pomoč ubogim sirotam in vdovam.

Bal je bil res sijajen, pokazalo se je na njem vse, kar je lepega in znamenitega v Budapešti; patronesa mu je bila slavna grofica K. in v dotičnem odboru so se odlikovale prve aristokratne in druge glasovite mestne dame. Krasotice, starejše in mlajše, kazale so se v vsej svoji bliščobi; vsakatera je bila v najnovejši toaleti. Človeku, ki ne pleše, so takšni bali zanimive razstave človeškega lepoticja, kjer mu je prilika tako za fiziološke, kakor za psihološke študije v pravem in širjem pomenu. Na tem dobrodelnem balu sem se sešel z grofom Zikonyjem, kateri osobno pozna ne samo v Budapešti, temveč tudi po vsej Ogerski vse lepe ali znamenitejše dame, ve za vse skrivnosti in kateremu ni skrita nobena budoarska tajnost. Ta mož ljubi vse lepo ženstvo; no iz čestiljuba in zaradi popularnosti, katere si v deželi išče, ljubi tudi svojo ogersko domovino, svoj madjarski narod; on se torej mnogo peča z narodno-gospodarskimi vprašanji, briga se za izboljšanje narodnih šol, in posebno

je ves zvit; še celo svojega preroka hoče prekaniti: da se odškodni za prebiti post med dnevom, pita se zato požrešno vso noč, da solnce zopet izide na jutro. Nočna razsvetljava mesta in mošej med Ramazanom je čarobnokrasna. Državne palače in privatna poslopja razsvetljena so krasno; po mošejah in po visokih in tenkih minaretihi miglja na milijone lučič, vse druga pri drugi, da se vidi, kakor bi bilo vse en sam plamen. Ves Stambul je podoben v taki noči velikemu, ognjenemu morju. A ne samo mesto, tudi morje je čarobno razsvetljeno in po turških vojnih ladijah se blišči na tisoči in tisoči raznobarvenih lučič in lampijonov. Najbolj se uživa ta krasni prizor iz luke same, pred kojo se razteza vse ognjeno mesto na prijetni visočini. —

(Konec prih.)

Volkodlak in vampir

s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Dalje.)

Na Multanskem bajo, da zlobni duh „drakul“ v grobu življenje obranjuje takim, katere je cerkev pred smrtjo javno ali tajno proklela in izobčila, da jih je slišati, kako v grobu zvečijo, da ne strohne in da se jim duša ne more od telesa ločiti, ako jih ni duhovnik slovesno rešil prokletstva. S tem se ujema drugo mnenje, da taki mrtveci náse vlečejo in oglodajo vse, kar le morejo od svojega telesa dobiti; oni ne strohnijo, marveč prihajajo po noči iz grobov, da store kaj žalega onim mrtvecem, s katerimi so za njih živih dnij občevali, ter se jih neprestano drže. S krvjo, ki jim jo izsesavajo, žive in rede sami sebe ter izprominjajo svoje žrtve v vampirje. Kakor hitro se površje kake gomile le malo pregane, takoj se Multancem vzbudi sumnja, da leži pod njo kak vampir in ni je druge rešitve njegovi duši nego ta, da se grob izkoplje in duhovnik nesrečneža s primernim „izgovarjalom“ izbavi prokletja. To zahteva od sorodnikov umršega ne samo ondotna duhovščina, ampak sploh vse prebivalstvo,

da si ohrani svojo časno in večno srečo. Ako je izkopano telo nestrohnelo, postavi se, kadar je duhovnik izgovarja, po konci ob zidovji cerkvišča. Ako se telo med slovesnim obredom zgrudi, jim je to dokaz, da je od cerkve izrečeno prokletstvo tako hudo, da je more le višje duhovenstvo odvezati. V tem slučaju začno sorodniki strašno vekati in tarnati ter se ne dajo prej potolažiti, da ni odličen duhovnik duše tega prokletstva oprostil.

Soroden vampirju je multanski „prikolič“, t. j. živ človek, ki po noči kot pes okrog hodi, moreč konje, ovce, svinje, koze, govedo s tem, da se jih le dotakne ter življenja sok váse potegne, vsled česar je sam vedno zdrav in cvetočeličen. Hrbtenica končuje se mu s pasjim repom. Ženski pošasti te vrste pravijo „prikoličone“.

V vinski gorici nad Kamenikom v Slavoniji je podrtá hiša, bivša grška kapelica, obrastena z grmičjem, v kateri domuje po veri prostih ljudij „vukodlak“. (Glej časopis „Vaterländische Blätter“, März 1816, str. 128, članek: „Erinnerungen aus Slavonien“).

Srbom, pri katerih je vampirstvo morda najmočnejše kali poglalo, povampirijo se osobito inoverci in od cerkve izobčeni ljudje. „Vukodlak“ ali „vampir“ vele človeku, kojega štirideset dnij po njegovi smrti nekak peklenski duh obsede in oživi ter mu ne da strohnети. To se imenuje srbski: „povampiriti se“. Vsled tega izleze vampir po noči o polni luni iz svojega groba, davi ljudi (najprej sorodnike, potem tudi druge) in jim izsesava kri. Pošten človek se ne more povampiriti, ako ni morda čez mrtvo njegovo telo kaka ptica zletela ali pa kaka druga žival stopila. Zato pa silno pazijo mrliča, da se mu kaj takega ne pripeti. Vampirji se prikazujejo najrajši po zimi (od Božiča do Kristovega vnebohoda). Kakor hitro začno ljudje v kakem selu pogosteje umirati, raznese se takoj govorica, da je vukodlak na pokopališči, sem ter tam začno celo trditi, da so ga po noči videli z mrtvaškim prtom čez ramo in vse ugiblje, kdo se je neki povampiril. Potem vzemo črnega žrebca, ki nima nobene lise, in ga peljejo na pokopališče preko groba, v kojem sumijo, da hrani vukodlaka, ker mislijo, da tak žrebec noče in ne sme iti preko vukodlaka. Saj se ga še vrani ne marajo dotakniti. Ako so se na ta način o kom prepričali, da se je povampiril, zbero se vsi vaščani, razkopljejo grob in, če najdejo nestrohnelo truplo, prebodó je z glogovim kolom (kajti le takega se vampir boji). Telo mu je debelo, zabuhlo in rudeče od obilno izsesane krvi; (od todí

izraz: „crven kao vampir“, s katerim označujejo Srbi, pa tudi Poljaci zlasti pijance, kakor jim Slovaki rekajo „vlkodlak“. O lakoti ga je baje često videti okrog málinov, žitnih in koruznih shramb, vselej z naličjem preko ramena. Zmuzne se lahko skozi najmanjšo luknjico (kakor čarovnice), tedaj nič ne pomaga, ako pred njim vrata zapreš. Le svoji ženi ne stori nič žalega, dasi jo pogostokrat obišče,*) posebno ako je mlada in lepa, ter celo otroke ž njo rodi, ki pa nimajo kostij.

Vampirju sorodni bitji sta „jedogonja“ in „vještica“.

„Jedogonja“ ali „vjedogonja“ je Srbom človek, iz kojega izide v spanji duh. Taki duhovi rujejo po gorah drevesa ter se bijejo ž njimi med seboj (n. pr. Bokeški z Neapolitanskimi); koji zmagajo, oni odneso vso rodovitnost tistega leta v svojo domovino. Ti duhovi lomijo tudi gore in vale velike kamene; (od tod pregovor: „jak kao jedogonja“). Kadar umre človek, o katerem mislijo, da je jedogonja, zabijejo mu glogovo trnje pod nohte in mu prerežejo z nožem, ki ima črni platnici, žile pod kolenom, da ne bi mogel prihajati iz groba (kakor vampir).

Vještica se zove žena, imejoča v sebi nekak „djabolski“ duh, ki v spanji iz nje izide in se pretvori v metulja, kokoš ali puro ter leta po kočah ter jé ljudi, osobito male otroke. Kadar najde spečega človeka, udari ga z neko šibo, pa se mu prsi odpro in ona vzame srce iz njih ter je poje, na to pa prsi zopet zrastejo. Nekateri tako izjedeni ljudje takoj umerjo, nekateri pa še žive nekoliko časa, kolikor ga jim je ona odmerila, jedoča srce, in store tako smrt, kakeršno jim je ona namenila.**)

Uskok i na Kranjskem dajejo po poročilu Valvazorjevem (VI. poglavje 4.) svojim mrličem košček kruha ali kak denar (groš, krajcar, vinar) v grob, namečejo na telo nekaj zemlje, vrh tega pa mu polože težak kamen na glavo in na noge, da se jim ne povrne.

Z istim namenom polagajo sem ter tam mrtvecem mošnjo z makovim zrnjem, ali jim dajo česna v usta, ki obvaruje človeka

*) S tem se da v jedno vrsto staviti vsem arijskim narodom lastna baja o mrtvem ženinu, ki prihaja po svojo ljubico. (Prim. slovensko narodno bajo o „Anzeljnu“, hrvaško pripovedko: „Cura jaše z mrtvecem“ v Valjavčevih „Pripovedkah“, Bürgerjevo „Leonoro“ itd.)

**) Prim. Vukov srbski „Rječnik“ sub voc. „vukodlak“, „jedogonja“ in „vještica“.

sploh vsakega čara, zlasti škodljive moči hudobnega pogleda, ali jim nasipljejo peska na oči in v usta; a najboljšo sredstvo je vselej, ako se mrtvec na obraz položi, kar mu neki dela najhujše muke.

O sosedni nam Istri poroča Valvazor: (Die Ehre des Herzogthums Krain, knjiga VI, str. 335), da se je ondu udomačila vera v čarovnike, ki otrokom kri izsesavajo. Takemu sesalcu pravijo „strigon“*) ali „vedarec“ (Valvazor: vedarèz). Kadar kak vedarec pogine, mislijo, da šari po vasi, trka in bije ob hišna vrata in kjer potrka, iz tiste hiše mora kmalu po tem jeden umreti.**). Ko umrje, rekajo o njem, da ga je „strigon požrl“. Po mnenji istrskih kmetov zahajajo taki blodeči vedarci po noči tudi k svojim ženam ter se z njimi spečajo***), ne govoreč jedne besede. Ker mislijo, da jim pošast ne bode dala prej miru, predno jej ne predregnejo telesa s kolom iz glogovega lesa, gre jih najpogumnejših nekaj vselej po polunoci na pokopališče, češ, pred polunocjo vedarca ni v grobu, ampak še hodi okrog. Tedaj razkopljejo grob ter predero pošasti trebuh s pest debelim kolom in jo strašno razmrevajo. Pri tem priteče kri, telo se vije in zvija, kakor da živi in čuti bolečine. Na to zasipljejo grob ter oddidejo in nič več jih ne nadleguje strigon. To ravnanje je v istrskih kmetih prav navadno, akopram se mu gosposka zelo upira in zločince vselej strogo kaznuje.

Od Slovanov so se navzeli drezljive te vraže tudi Germani tako, da je ne nahajamo samo v nemških krajih, kjer so nekdaj Slovani bivali, ampak celo v pokrajinah čisto germanskega izvora. Omenili smo že Nemce v zapadni Prusiji, ki še danes trdno verujejo v vampirje ter jim vele: „Blutsauger, Gierrach, Gierhals, Begierig, Unbegier“, redkeje „Vampyr“. V Islandiji bajo o mrtvih, ki po noči zapuščajo grobove, hodijo okrog, boreč se z živimi, ter

*) Strigon, laški „stregone“. V pripomnji k temu mestu domneva se Erasmus Franciscus, da prihaja „strigon“ od lat. besede strix, [gen. strigis], ki pomenja ponočno ptico vjer, o kateri so stari Rimljani bajili, da otrokom in dojnicam mleko in kri izpiva; isto ime pa so zdevali tudi čarovnicam, otroke in dojnice izsesavajočim. Te strahotne ptice opeva pesnik Ovidij. [Fast. I. VI.]

**) Znamenito je, da je to poverje znano i Grkom. Prebivalci otoka Chiosa n. pr. trde, da kličejo brukolaki po noči pred hišami imena stanovnikov in kdor se jim oglasi, mora umreti; zato se oglašajo še le na drug klic ali na ponavljano trkanje.

***) Primeri s tem bajo o srbskih vukodlakih, pa tudi kar bomo v naslednjih vrsticah o grških povedali.

se ponašajo s strašno mrtvaško močjo; a tudi ženskam se radi v ljubezni pridružujejo! V grobu nahajajo jih nestrohnele, rudečelične ter jim zabijajo žreblje skozi podplate, da se jih ubranijo. Povampirijo se jim večjidel deklice, ki so si bile radi žaljene ljubezni same življenje vzele in zdaj šarijo, da delajo ljubimcu svojemu in njegovi rodovini kvar. Na Nemškem ožive vampirske vraže, zlasti kadar kaka kuga razsaja, kojo pripisujejo morečemu divjanju povampirjenih mrtvecev. Zoper take mrtvece se poslužujejo istih sredstev, o katerih smo gori pri drugih narodih govorili. Prvi, ki za kugo umre, sedi v grobu po konci, žre svoje cape in kuga razsaja, dokler ni vseh požrl, ako ga namreč prej ne izkopljejo in mu glave z lopato ne odsekajo. V slast je vampirjem posebno deviška kri.

SedANJI Grki, katerim se po žilah pretaka dokaj slovanske krvi, strinjajo volkodlaštvo po polnem z vampirstvom.

Razložek med grškim volkodlakom in vampirjem je le ta, da je zadnji mrtev, prvi pa živ človek, nekak mesečnik, ker ga je največ videti o jasnih nočeh; tega „vrykolaka“ je najbolj sla deviške krvi in spari se rad z veštico, kateri je grška domišljija ognjene peruti ustvarila. Kot dobrodejno bitje oživlja in bodri utrujene vojake, a češče ugrabi v volčji ali hijenski podobi ubogim materam otroke. Sicer pa imenujejo Grki *βρυκόλακας* vsakega človeka, ki se odlikuje po svoji divji postavi, črnoti ali kaki drugi spaki in „vrykolak te nesi!“ jim je toliko, kakor nam „vrag te nesi!“ (Prim. Hanuš n. n. m.).

Madjari iz začetka vampirja niso poznali in še zdaj, ko so jih slovanski sosedi ž njim seznanili, najti je pri njih le malo sledu o njem, da, še domače besede nimajo zanj, ampak poslužujejo se le izposojenih ali pa prevedenih. A ipak nahajamo v njih bajeslovji neko zanimljivo, slovanskemu volkodlaku sorodno bitje, t. j. *Taltos*, o katerem baje, da pride zobàt na svet in da se mu mora, kadar umre, kamen v usta dati, sicer bi „solnce, in mesec požrl“. (Prim. s tem, kar smo o slovanskem volkodlaku in Kašubskem „vieszczem“ povedali). — —

Kogar vampir v spanji napade, ne umre vselej takoj tisto noč, ampak še nekoliko časa hira in medli, da mu napósled življenja luč vender le ugasne: a tudi tak se povampiri ter hodi zopet druge trapit, dokler se mu njegovo razgrajanje z omenjenimi posilnimi sredstvi ne ustavi. Vsekako je tedaj po njem, kogar je vampir okužil,

kajti zdravil zoper to bolezen je vrlo malo in še ta niso dovolj izdatna, ker rešijo človeka navadno le nagle smrti, ne pa sploh oblasti vampirjeve. Take vampirske žrtve vračijo se s tem, da jedo zemljo od vampirjevega groba, ali pijejo vampirsko kri ali se vsaj ž njo namažejo, najbolje pa je, ako jo z žganjem pomešano ali z moko v kruh spečeno požijejo.

A da sredstva zoper vampirsko plašilo in njega umišljene nadloge niso le gola teorija, ampak da je strahu prepadeno človeštvo res tudi mnogokrat že dejanski seglo po njih, v dokaz temu hočem navešti nekoliko zanimljivih slučajev. Iz njih bodo č. bralci razvideli, kako se je ta omrzljiva vraža v preteklih mračnijaških stoletjih razpasovala, pa tudi, kako strahovito gospodari še dandanes v 19. veku, ki ga imenujemo dobo občne prosvete. Ne le da spravlja cele rodovine ob duševno ravnotežje, kali jim srčni mir in meša zdravo pamet, celo na sodiška vrata trka in dela ubogim juristom silno preglavico, česar se bodo č. bralci lahko prepričali iz naslednjih resničnih dogodov, posnetih po zanesljivih, večjidel zgodovinskih virih in uradnih aktih. Delujoči junaki so sami Slovani.

V 14. in 15. veku je bila na Tolminskem posebno ukoreninjena vera v „volkodlake“, po mnenji ondotnih prebivalcev ljudi, ki se v volkove izpremetajo in po smrti ne morejo mirovati v grobu, nego hodijo nazaj, živim ljudem kri sesat. L. 1435. je bila v Bolci neka ženska umrla, o kateri so trdili, da se je povolkodlačila. Razdraženo ljudstvo odkoplje njeno telo in je prebode s kolom, češ, s tem je volkodlak uničen. A duhovščina oznani vse to v Čedad in ondašnji naddijakon je začel preiskavo, o kateri pa nimamo nobenega poročila. (Gl. S. Rutar, Zgodovina Tolminskega, str. 65.)

Jednako strahotno dogodbo čitamo v Valvazorjevem delu (*Die Ehre d. H. Krain*, knjiga XI, str. 317—319). V Kringi (laško: Corridigo, latinsko: Coriticum, nemško: Krinek, Khringali, Kreinck), istrskem trgu, 17 milj od Ljubljane, 1 miljo od Pazina oddaljenem, bil je l. 1672. umrl neki Jurij Grandó in pokopali so ga po krščanski šegi. A takoj po svojem pogrebu prikazoval se je mnogim ljudem, najprej minihu Georgiju (ki ga je bil pokopal), pa tudi mnogim drugim, in sicer po noči na ulicah. Trkal je tudi na hišna vrata, vsled česar je veliko ljudij pomrlo. Še svoje žene ni

puščal pri miru ter jo je često obiskal in pri njej ležal. A to prevzame groza in v svoji obupnosti se zateče k ondotnemu županu, Mihi Radetiču, prosečaja, naj jej zoper njenega moža pomore. Ta si res pridobi nekaj srčnih mož, prigovarjaje jim z živo besedo in dobro pijačo, da sklenejo, temu nočnemu pošastnemu delovanju z zdačnim sredstvom jedenkrat za vselej konec storiti. Ti možje so bili: Micol Nyena, Stipan Milasič, Mattio Chericatin, Nicolo Macina, Jurij Macina, Jura Sorsič, Martino Udoreičič, Micula Krairaer in župan sam. Ta devetorica gre tedaj z razpelom in dvema plemenicama na pokopališče ter razkoplje grob. Ko odpro krsto, zagledajo mrliča z odprtimi usti, smehljajočim obrazom in rudečimi lici. Tega pogleda pa se tako prestrašijo, da kar vsi zbeže! To se je županu za malo zdelo, da bi devet živih jednega mrtvega ne ugnalo. Tedaj jim prigovarja in jih vzpodbuja, naj se vrnejo in mrliču priostren glogov kol v trebuh zabodó. Ti ga ubogajo in store po njegovem naročilu, a pri vsakem poskusu kol brezvspešno odleti, dasi je župan mrtvecu razpelo pred obraz molil in ga tako-le nagovarjal: „Glej, strigon, tukaj Jezu Krista, ki nas je pekla rešil, umrši za nas. In ti, strigon, ne moreš miru najti!“ Pri teh besedah so baje mrtvecu solze iz očíj prisilile. A kol vender ni hotel v trebuh. Zdaj začne Micol Nyena od daleč glavo s sekiro odsekovati, toda ker je bil vender le prebojazljiv in vsled tega neroden, pristopi pogumnejši Stipan Milasič ter odseka glavo. In glej! mrtvec zaječi, zvija se kakor živ in grob se napolni s krvjo. Na to ga mrtvaški rablji zagrebó ter gredo domov in — kar je najvažneje — žena in ves trg imela sta odslej mir od nesrečnega vedarca! — Da se je vse to v istini tako godilo, uveruje nas pisatelj, trdeč, da je sam govoril z ljudmi, ki so se tega strahotnega započetja udeleževali ter pristavljajo, da je tako ravnanje z mrtvimi, ki ne morejo v grobu mirovati, v Istri prav navadno. Znamenita oseba je naznanila pisatelju drugo tako odgodnost, ki se je vršila nekoliko let pozneje (l. 1687) v neki benečanski, le malo ur od Kringe oddaljeni vasi.

Da pa tudi v naši ožji, kranjski domovini vampirstvo do najnovejših dob ni zamrlo, lahko posnamejo č. bralci iz naslednjega od prijateljske roke mi došlega poročila, ki pripoveduje

o vampirji iz Ljubljanskega obližja.

„Slišal sem od raznih ljudij, osobito od gosp. Martina Perutca in od njega žene, ki gospodarita v Črnej Vasi na barji, da še zdaj

malo ne vsa Ižanska zemlja in vse barjè pripoveduje o kmeti Žiróvci, kateri je nekakó pred petdesetimi léti umrl v Tomišljem pod goro Korímom*). Žirovec je bil dobro bogat in razumen mož, a povampiril se je bil po smrti, ali bil je védomec, kakor imenuje barjàn tacega človeka, da-sì je okolo Brézovice, ki ne stoji daleč od ondód, beseda volkodlák vsacemu znana. Iz Tomišljega se pokopavajo k svojej župnej cerkvi na Igi, kamor je bil nesen tudi Žiróvec. Ali kaj se je skôraj potem zgodilo? začél je po noči vstajati iz groba ter hoditi k ženi v Tomišlje spát, kakor poprej, dokler je živel. Še do tega dneva niso pomrli vsi starci, kateri so ga znali ter često vidévali, kako je blizu svoje hiše na kameni sedel, obuváje nogavíco, ki je imel samó jedno. Kakor koli jo je izkušal natekniti, bodi si na desno ali na levo ного, vselej mu je služila napak, in zató je zlovoljen zamrmrál: „ni prava noga!“ Kesnó z večéra je bil nekđaj prišel tudi k sosédovim na pòd, kjer so báš véjali omlačeno žito, in pogovarjal se je tam, kakor živ človek. Če tudi sosédom nič ni stvoril žalega, a vender so se ga povsod bali, čemur se nihče ne more čuditi. Zatorej sta ukrenila Gólski**) in Ižanski župnik, temu volkodlaku ustaviti rabo. Odkopali so mu grob ter z glogôvim kolom prodrli njega telo skozi srce, in jamo potlej spet zasuli, kar je videlo več ljudij. Od sih dob ga rés ní že nikdar bilo v Tomišlje k ženi, katéra je bajè napósled sirota izblaznéla od strahú in žalosti. Kòl so v grobu našli tudi poznéje, kadar je bil Žiróvec prekopan, da bi ondukaj položili družega mrliča. To je ob kratkem povedano, kar se o njem priča; a mnogo več bi se dalo zvédeti, kdor bi utegnil povpraševati mej Ižanci in barjáni.“

Nekemu županu na barji je pripovedovala sedemdesetletna (še zdaj živeča) mati, da je ondu še pred kratkim strašil volkodlak prihajajoč iz groba na svoj dom že ob štirih popoldne k svoji ženi, ter je opravljal navadna hišna opravila; videlo ga je vselej več ljudij. S svojo ženo je rodil tudi še jednega otroka. Ko so mu v grobu glogov kol v prsi zasajali, zaklical je: „Zdaj ste me pa ujeli“. — Tako je pripovedoval župan sam jednemu mojih prijateljev.

Češki kronist Hajek (Valvazor, Die Ehre d. H. Krain, knjiga VI., str. 337.) pripoveduje nam naslednjo dogodbo iz l. 1337:

*) Piše se navadno: Krím, Kríma, kar ni prav. Med ondotnim narodom je vedno čuti: Kŭrím Kŭríma, ter Valvasor ima: Khorim, in to bode resničen obraz tega imena, kakor vse kaže.

**) Župnik z Gólega.

Blovu, češki jedno miljo od Kadaua oddaljeni vasici, umrl je pastir z imenom Mislata; pokopali so ga pri cerkvi po krščanski šegi. A vstajal je po noči ter hodil po vsej okolici ljudi strašiti in daviti: kogar je z imenom poklical, umrl je v osmih dneh. Dolgo so se posvetovali o njem seljaki iz vse okolice; napósled ga sklenejo izkopati in vpričo vseh z dobovim kolom prodreti; a on jim nekako smeje reče: „O kako zelo ste me oškodili, ker ste mi dali ta kij, da se psom ubranim.“ In glej še tisto noč je zopet vstal ter hujše davil, ko prej. Tega pa vaščani ne morejo več strpeti, temveč najamejo dva rablja, veleč jima mrtvega izgrebsti; da ga vzameta, položita a vznak na voz ter čez sredo z vrvjo prepasanega privežeta; on pa je skrčeval in iztegoval svoji nogi in ko so ga peljali, rjovel ko najgrozovitejša zver. Ko ga na grmado polože in na kole v zemljo zabite privežejo, zabode mu jeden rabelj dobov kol skozi in skozi v bok, da je kri šinila iz njega, kakor iz kake zveri; ko so ga žgali, rigal je ko osel, a kar je najpoglavitejša reč, zlega je bilo konec in mrtvec ni več vstajal. Isti kronist pripoveda nekaj temu podobnega o ženi, ki je po svoji smrti (l. 1345.) ljudi davila: izkopali so jo in našli nestrohnelo; kos svojega zavoja je bila že pogoltnila; ustavili so jej rabo na enak način kakor pri pastirju.

Bodi mi dovoljeno, na tem mestu objaviti še omenjenega jezikoslovca razlagajo zanimljive, sem spadajoče besede: „Prêmrl“.

„Prêmrl [izréka se po mnogih krajih: Prêmrou] ter ima v rodilniku: Premróva, poleg: Prêmruta, a v Črnem Vrhu pri Idriji: Premfla, kakor je res jedino prav. Prêmrl je po Notranjskem zelo običen priimek; a poleg tega je znana i: premrlóva kri, premolóva kri, premróva kri. Vse troje se sliši v Rihemberku pri Gorici, a pravótno je samo prvo. Na Zémonu pri Nótranjskej Bistrici se to zóve: prilogóva [reci: prlogóva] kri. Ljudje zjutraj na kacem poti našedši kos rudeče [ruse] ilovice, mókre od róse, govoré, da je to kri, ki so jo izblevali v édomci. Pričajo, da védomci, napivši se človeške krvi, po nóči stvore često velik tepež mej soboj, najrajši na kacem razpotji, in o tacihi prilikah da mečó popito krv iz sebe. Nekateri, videči po noči vešče [Irrlichter], letajoče po vzduhu, govore: védomci se tolčejo. Premrlóva kri tudi rabi v neko vražno zdravilo. — V pojasnilo rečenih besed naj bode to: védomec je po Ljubljanskem barji povsód isto, kar „volkodlak“ ali „vampir“, in isto bode tudi Notranjski: premrl, kar znači „erstarrt“. Cigale ima v slóvníku za nemško besedo „starr“ poleg mnogih slovnihih vzrazov tudi: premrl; a vampír res leži v grobu le otrpél [erstarrt], ne mrtev, ker iz njega hodi živim ljudem kri izpíjat. Kar se dostaje priimka Premrl, trebé pómneti, da se je „vampir“ staroruski imenoval: upíri [uže brez

hohnika], m., ter da je ta beseda rabila tudi v priimek: popů Upiri Lihyj je bil 1047. l. starorusk pisatelj. Mikl. lex. XVIII. in 1059. A kaj si je: p r i l o g ? To bode ali: concubinus, kajti srbski znači: p r i l o ž n i c a, concubina, Mikalja, ali morda še verjetneje: incubus, ker imamo češki: přiložený, super impositus, Vusin, přiložiti, auf etwas legen: omoč kus sukna, a tak přilož na bolavé místo, Jungmann; poljski: przylegz, przylegnać, sich daneben legen, a tudi: sich d a r a u f legen, Linde A. „incubus“ je tukaj zopet isto, kar „vampir“. To nas uči, da je nekdanj volkodlaštvo bilo jako razširjeno mej našim narodom. Srbi tudi verjemó, da v j e d o g o n j e ali j e d o g o n j e „po planini izvaljuju drveta te se njimi biju izmedju sebe“ [Vuk v rječniku na 251. strani]. Brez nobene dvojbe je: v j e d o g o n j a pravotno lice te besede, katero je primeriti k slovanskemu v é d o m c u“. (Prim. kar o „premrlu“ piše prof. Erjavec v letopisu Matice Slovenske za leto 1883. na 228. strani.)

(Konec prih.)

Mrtvemu detetu.

Med cvetjem v lučij sredi,
Moj otročiček blede,
Pokojen mrtvec spiš;
A vender bled in mrtev,
In gróbu zgodnja žrtev,
Na smeh se mi držiš.

Ljubila sinek zlati,
Presrčno te je mati,
Kličé zaklad te svoj;
Nje upe, vroče želje,
Bodočih dnij veselje,
Vse zagrebó s teboj.

A le zasúj, lopata,
Rodice upom vrata
Do lepih, svetlih dnij!
Dosegel ti si srečo,
To lajšaj bol ščemečo,
In vstavljaj jok očij!

Ognil si se grehóti,
Prevaram in praznóti,
Hudobi vsej svetá,
Ki nam blaženstvo kaže,
Hlinavski srečo laže
Ter nas v propast pehá.

Stojèč pri tvojem odri
Spominam se, kar modri
Pisali so možjé:
Presrečen, ki objame,
Otroka smrt ga vzame
Od matere dragé.

Zató mi solz nobena,
Iz toge porojena,
Pogleda ne kali;
Saj tvoj nasmeh svedoči:
Lehkó svetá se loči,
Kdor se na svet rodi!

Jos. Cimperman.

Ob jednom z obrtno šolo utemeljilo je umetniško društvo tudi muzej za umetni obrt, v katerem se za zdaj nahaja najpotrebnejše, kar učencem obrtne šole treba poznavati. Več o tem muzeji izpregovoril bom o drugi priliki.

Volkodlak in vampir

s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje.

Spisal Fr. Wiesthaler.

(Konec.)

Po Martinu Zeilerji poroča nam Valvazor (VI. knj. 337. str.) o nekem meščanu, ki je bil okoli l. 1617. v Ejvanšici na Moravskem umrl. Dokler je bil živ, čislalo ga je vse poštenjaka, umrši pa je vstajal iz groba ter davil ljudi. Vzdignivši se iz groba je pustil vselej svojo mrliško haljo pri gomili ter jo zopet oblekel, kadar se je bil vrnil. Nekoč zapazijo čuvaji s cerkvenega zvonika, da je baš grob zapustil in se v mesto napotil, tedaj hitro pritekó ter mu vzamejo haljo. A ko po dokončanem opraviu vrnivši se vampir ne najde svoje halje, zakliče čuvajem, naj mu jo takoj dadó, sicer bode vse pokončal. Prestrašeni mu vržejo haljo z zvonika. A ker je potem še marsikomu kaj nahudil, moral ga je napósled rabelj izkopati in razsekati. Ko so ga bili izgrebli, izustil je te besede: „Zdaj ste jo pač pogodili, kajti sicer bi bila z ranjko ženo, ki ste jo tik mene pokopali, polovico mesta ugonobila“. O tej priliki mu je potegnil rabelj tudi veliko, dolgo prestralo iz ust, koje je bil vampir svoji ženi z glave odglodal. — Po Harsdörferji (theatrum tragicum p. 406. gl. Mannhardt, über Vamp. n. n. m. str. 267.) je drug moravski vampir požrl svoje in naličje svoje žene, ki je bila zraven njega pokopana, ter jej tudi mnogo mesa odjel.

Da pa razgrajajo vampirji še v sedanjem veku pri severnih naših bratih, navešča nam učeni Poljak T. Časký v svoji knjigi: „O Litawskich i Polskich prawach“. (Tom. II. str. 95.). Ondu čitamo to-le: L. 1826., ko sem se mudil v (poljskem) mesteci Slupu na podnožji Lise ali Svetokriške Gore, bil se je nekoliko dnij prej

ustrelil mlad človek. Dolgo je ležalo njegovo telo nezagrebano, ker meščanje niso hoteli nikakor dovoliti, da bi bilo pokopano na mestnem zemljišči, boječ se vampirja; po dolgem premišljevanji ga zagrebo napósled v oddaljeni dolini. A vstajal je vsako noč iz groba ter napadal pastirje in mimoidoče ljudi, da, lotil se je celo silnega hrusta in se ž njim boril. Poslušajte poročilo, kakor sem je slišal iz ust zmagalčevih: Bila je jasna noč, ko sem stražec hodil okrog gumna. Gledajoč na vrata vidim, da se sama od sebe odpirajo in da uhaja tisti, ki se je bil pred tednom usmrtil. Spoznal sem ga na prvi pogled, kajti imel je isto okroglo kapo in isto suknjo, v kateri sem ga videl po njega smrti. Mrzel pot mi stopi na čelo in lasje se mi zježijo, ko zapazim, da se mi bliža z rokama razprostrtima, kakor bi me hotel prijateljski objeti. Hotel sem zakričati, ali jezik se mi je obračal v ustih kakor poleno; hotel sem se prekrižati, ali nisem mogel roke vzdigniti. V tem se mi vampir približa ter me prime okrog pasu. Zdaj mi vrne grozni strah zopet moč, primem ga za vrat in kakor dva psa, ki sta si v besnosti drug drugemu zobe v tilnik zasadila, borila sva se dolgo časa. Mesec se je skril za oblake in zmračilo se je tako, da razven očij svojega nasprotnika nisem ničesar videl. K sreči se zasliši petelinovo petje, ozrem se, kje je vampir, a ta je bil že izginil.

Isti Poljak pripoveduje, da je bil vpričo, ko so v krakovskem vojvodstvu mrtvo telo sežigali, ki se jim je „vampirsko“ zdelo. Telo je ležalo izkopano na zemlji; okrog njega je stalo nekoliko vaščanov in jeden izmed njih je pokladal mrtvemu zvezdo in križ iz trepetlikovine na prsi ter glasno tako govoril: „Kaj vstajaš iz groba, pozabivši greha Adamovega in Evinega! Ne množi ga, ko bi ga imel zakrivati, prokleti vampir!“ Prijemši ga za uho, ščebljal je dolgo neke besede, po njih pa mu je položil na prsi papir, ki je imel napisanih nekaj vrst iz evangelija. Končavši ta obred so truplo zopet zagrebli.

Ob ogerski meji proti Bosniji in Srbiji stoji vas Kisolova, katere prebivalci so pravoslavni Srbi. Ondu je umrlo 1725. v jednom tednu 9 osob po 24urni bolezni. Nekatere izmed njih so pred smrtjo izpovedale, da jih je neki Peter Plogojavec po noči obiskal in davil, vrgši se spečim na prsi; ta mož je deset tednov prej v isti vasi umrl in bil po pravoslavnem obredu pokopan. Da se konec stori njega razgrajanju, poprosijo vaščanje oblastvo v Gradiški,

naj jim dovoli telo Petra Plogojevca izgrebsti in ž njim po splošnem običaji kakor z vampirjem ravnati. Ne hoteč čakati odloka belgradske cesarske vlade (Srbija je spadala takrat, kakor znano pod Avstrijo), žugali so, da se vsi izselijo, ako se njihovi želji takoj ne ustreže. Tedaj se je vršilo mrtvaško ogledovanje v pričo popa in cesarskega provizorja iz Gradiške. In kaj so našli? Dasi je telo že deset tednov v grobu ležalo, bilo je vender še „po polnem nestrohnelo in brez smradu, le nos mu je bil upal, brada in lasje vzrasli, usta in telo polna krvi, polt in nohti omuljeni, in pod omuljenimi nohti so že novi nastajali“. Tako pravi uradno poročilo!! Vampirju so se ve da kol v prsi zasadili in ga sežgali.

Jednaka dogodba se je primerila l. 1728—1732. v Medvediji, srbski, skozi in skozi pravoslavni vasi. Neki hajduk Arnold Paole (Pavel) je bil tjakaj zanesel vampirsko kugo. Pripovedoval je namreč sam, da je bil prej v turški Srbiji, kjer mu je v Kasovi vampir tako dolgo nadlegal in ga mučil, da se ni ž njegovo krvjo namazal in zemlje ž njegovega groba vzete jedel ter se ga tako odkrižal. Kmalu potem se mož ubije, padši se senenega voza. Kakih 20—30 dnij pozneje umró štiri osebe, ki so pred smrtjo rekle, da jih je on umoril. Vaški „haduak“ ga da izkopati in glej! bil je nestrohnol, iz očíj, ušes, nosa in ust lila je živa kri, nohti na rokah in nogah so bili vzrasli. Preboli so ga s kolom, pri čemer je glasno zaječal in obilna kri mu je siknila iz rane. Telo so zažgali in v grob vrgli. Izkopali pa so tudi one štiri osebe 40 dnij po njih smrti in ker so bile res vse štiri povampirjene, predregnili so jih s kolom ter upepelili. Ker pa je jela ne dolgo potem v tistem kraji živinska kuga razsajati, stavili so i njo na rovaš Arnolda Paola, trdeč, da se je tudi živine lotil in jo okužil. Ko vrhu tega umre l. 1731. neka 60letna starka Milica, uživši meso od vampirja zadavljenih ovac, dolžili so jo, da je ona kriva novega pogostega mrtja; kajti v teku treh mesecev je umrlo v vasici 17 osob. Ker so nekatere izmed njih zatrjevale, da jih je vampir obiskaval, zaukaže belgradska vlada polkovnemu ranocelcu, naj preišče vso stvar v pričo dveh družih ranocelcev. Zapisnik, 7. januarija l. 1732. sestavljen in od dveh častnikov polka Aleksandra Virtemberskega podpisan, naveda blizu to-le: Izkopalo se je 14 teles, moških, ženskih in otrok, umrlih zadnje tri mesece. Štiri trupla, ki so še le kakih 5—7 tednov v grobu ležala, bila so po polnem strohnela, drugih deset pa je bilo

že „povampirjenih“ („im Vampirzustande“ vele ranocelčeve besede), kajti drobje je bilo še sveže, polno „balzamske“ krvi, polt in nohti omuljeni in z novimi nadomeščeni. Telo one pred tremi meseci umrle starke bilo je bolj rejeno in debelejše, ko prej, dokler je še po zemlji hodila — tako vsaj se je dozdevalo vaščanom. Strohnela trupla so potem zakopali, nestrohnelim pa so morali ciganje glave odbiti, trupla sežgati, pepel pa v reko Moravo vreči.

To uradno poročilo je se ve da napolnjevalo vseh evropskih časnikov predale in razburilo duhove tako, da se dolgo ni o ničemer drugem govorilo, nego o srbskih vampirjih in da se je razvila v kratkem času bogata „vampirška“ literatura. — Da ranocelec ni pravega pogodil, da je marveč i njega prevarila razdražena fantazija, to je očitno. Kaj pa je bilo prav za prav na vsem tem? Onih 17 ljudij je umrlo najbrž le zbog tega, ker so meso okuženih ovac jedli, a povedali tega niso.

V najnovejšem času je provzbudil mnogo krika in vika po izobraženem svetu, zlasti med pravniki, naslednji dogodek, ki se je pripetil l. 1870. v zapadni Prusiji. 5. februarja omenjenega leta je bil v Kantrzynu za sušico umrl 63letni cerkveni starešina Fran pl. Poblocki (brez dvojbe poljskega pokoljenja). 9. februarja so ga pokopali na pokopališči onstran provincijalne meje ležeče vasi z imenom Roslazin (v lauenburškem okraji na Pomoranskem). 18. dan istega meseca umre njegov najstarejši sin Anton, po besedah poklicanega zdravnika „za sušico“. Ob enem zbolí soproga gori imenovanega Fr. pl. Pblockega s svojo mlajšo hčerjo, vrhu tega pa jameta tudi še drugi sin in svak pl. Wittke tožiti o bolehnosti; tedaj obide vse vkup nepopisljiva zona in utrne se jim nesrečna misel, da se je oče povampiril in da bo vse pomoril, ako si o pravem času ne pomagajo. In res sklene jednoglasno vsa rodovina, uporabiti najvspešnejša sredstva, od katerih se je v takem položaji pomoči nadejati. Sklep je imel zvršiti drugorojeni sin Josip, ki je v tako kratkem času svoji rodbini starešina postal. Ker so bili prepričani, da se je povampiril i prvorojeni sin Anton, prva žrtva vampirjeva, odsečejo mu (še pred pogrebom) glavo ter polože pred noge. Nameravali so pa tudi noč pred pogrebom (sinovim) isto tako obdelati očetovo telo. V ta namen gre Josip Pblocki dan pred pokopom (21. februarja) z dvema pogumnima delavcema in vzešši s seboj motike in lopate, iz Kantrzyna v Roslazin, dogovorit se z

ondotnim grobokopom, naj mu za določeno vsoto denarja bratov grob prav blizu očetovega izkoplje, da bi mogel po noči vampirjevo krsto odpreti, predrži brez težave steno med obema groboma. Grobokop obljubi svojo pomoč; kaj bi tudi ne? Saj je veljalo rešiti vso rodovino strahovite smrti. Dogovorivši se gredo vsi vkup v vaško krčmo, okrepčat se za grozno podjetje s pivom in žganjem. A grobokopu se vendar le vzbudi vest, da je morda pregrešno, kar je obljubil. Zatorej razodene vse svojemu župniku Blocku. Ta mu strogo zabrani, udeležiti se take groboskrumbe, poučivši ga o tem babjeverstvu, ter mu veli, naj izkoplje novi grob v primerni daljavi od očetovega; a tudi tujce da posvariti, kažoč na hude posledke takega kaznivega ravnanja, ter jim prepove hoditi po noči po pokopališči. Ob enem naroči organistu in ponočnemu čuvaju vaškemu, naj z vso pozornostjo skrbita, da se nameravano djanje prepreči. Organist je čuval do jedne po polnoči, ne da bi bil kaj sumnivega opazil. Tudi ponočni čuvaj, ki je stopil pozneje na njegovo mesto, ni baje ničesar slišal, niti videl. Pač pa je vaški blizu pokopališča stanujoči krčmar začul nekak zamolkel ropot (prihajajoč od zmrzle grudovine, padajoče na krsto, ki so jo baš zagrebali). Ko s krepkim glasom zakliče, kaj delajo o tem času na pokopališči, in ne dobi nobenega odgovora, gre sam tjakaj; a ponočni delavci zbeže, ne da bi bili delo dokončali. In tako so našli drugo jutro grob le na pol zasut. Župnik, kojemu so to takoj naznanili, odpravi se precej na pokopališče ter dá krsto izkopati in odpreti. A kak sporen prikaz zagledajo njihove oči! Glava je ležala ob nogah z obrazom navzdol obrnena, obličje mirnega izraza, lica nekoliko rudeča, ustnice debele, kakeršnih mrtvec v svojem življenji neki ni imel, tudi smradu, trohnečim telesom lastnega, ni bilo duhati.*) Krvi ni bilo videti v krsti, le trup je bil po vsem prerezu krvavorudeč. Župnik da krsto zopet zagrebsti in vzešči s seboj motiko, ki jo je bil jeden delavcev v naglici pozabil, vloži pri državnem pravdnistvu tožbo zoper Jos. pl. Pblockega in njegova pomagača zavoljo groboskrumbe iz vražnih namenov. Pri pogrebu Antona Pblockega pa žalujoči rodovini in vsem vaškim, v obilnem čislu zbranim pogrebcem z živimi besedami razlaga in dokazuje brezumnost vampirskega praznoverja.

* Temu se ni čuditi, kajti telo je ležalo v zemlji še le 13 dnij in je bilo ob zimskem času pokopano.

Iz tega dogodka se je izplela zanimiva, dve leti trajajoča pravda. Okrožno sodišče lauenburško namreč, spoznavši nepravnost gori opisanega dejanja, obsodilo je meseca oktobra l. 1870. posestnika Jos. pl. Poblockega in delavca Jana Dzigcielskega, kateri je bil obe telesi ob glavo dejal, vsakega v štirimesečno ječo, drugega delavca pa v zapor za šest tednov, ker je bil le v menj važnih rečeh pomočnik. Zoper to obsodbo so se obrnili obsojenci do prizivnega sodišča, opravičujoč se s tem, da so storili to, ker se jim v zločin šteje, brez vsakega zlobnega namena le v „prisiljeni brambi“, hoteč rešiti svoje življenje iz smrtne nevarnosti, koje ni noben zdravnik v stanu odvrniti; da so se poslužili pri tem jedinega sredstva, od katerega se je v takem položaji povoljnega vspeha nadejati in ki nobenemu živemu človeku ne škoduje. In res je prizivno sodišče Koeslinsko, pritrdivši temu izpeljavanju, zatožence nekrive spoznalo, češ, da se jim ne da dokazati zlobni namen, ali kakor juristi velé: „dolus“. A ker državni nadpravdnik ni bil tega mnenja, dal je okrožnemu sodišču lauenburškemu nalog, naj vso stvar še enkrat preišče, zlasti kar se tiče zlobnega namena. Pri novi obravnavi se je zopet jasno pokazalo, da so obtoženci ravnali brez vsakega hudobnega namena; kajti bili so še tedaj trdno prepričani, da se je oče povampiril, pot pa, katero so volili, jedina, ako so hoteli svojo rodovino rešiti grozne smrti. Da, jedna izmed hčerá, Antonija (ki je bila med tem v zakon stopila z nekim plemenitašem v zapadni Prusiji), izjavila je prostovoljno pred okrožnim sodiščem Neustadtskim da je ona sama delavca Dzigcielskega pregovorila, naj njenemu umršemu bratu glavo odseka. Vsi zboleli udje te rodovine so užili vampirske krvi, vsi so tudi ozdraveli, izvzímši mater, kateri ni srce dalo, da bi grozovito pijačo pokusila; zato pa je morala 28. februarija l. 1870., tedaj še isti mesec, za soprogom in sinom svojim v grob; (tako vsaj je izpovedal sin Josip pred sodiščem*). Okrožno sodišče je sicer to za polajšek priznalo, da je rodovino tako iznenada tolika nesreča zadela, a ostavši pri svoji trditvi, da se zvršeno dejanje vender ne da opravičiti, obsodilo je iz nova vse tri zatožence. Ti pa so se zopet obrnili do prizivnega sodišča Koeslinskega, ki jih je res tudi v drugič za nekrive spoznalo, poudarjajoč, da se pogreša vsak

*) Zaslepljenec se ni dal zdravniku nikakor prepričati, da je umrla za vročnico, nastalo po hudi duševni razburjenosti, ki se je bila bolnice vsled orih razdražljivih dogodkov lotila.

„dolus“ in da je bil glavni zatoženec, ker ga je vražna vera tako prevzela, le v stanu relativne, prisiljene brambe, v kojem drugače ni mogel ravnati, nego je ravnal. A tudi državni nadpravdnik oglasil je pritožbo ničnosti, dokazujoč, da se „dolus“ nikakor po polnem ne pogreša, tem menj, ker je župnik zatožencem kaznivost nameravnega dejanja opomenil in je tedaj glavni zatoženec moral vedeti, da izvršivši svoj naklep prelomi državni zakon in zapade kazni, če tudi je ta v primeri z dozdevno rešitvijo njegove rodovine le neznatna. Ako kaznujemo celo tistega, ki se je pregrešil zoper zakon iz nevednosti, neprevidnosti ali lahkomišelnosti, bi se pač z babjeverstvom ne smelo opravičevati in zagovarjati zakonito prepovedano dejanje pri družini, kateri je dostajalo sredstev dovolj izobraziti se toliko, da jej ni trebalo verovati praznim vražam*). In kaj naj se poreče o delavcih, katerima gotovo ni šlo za kožo, če nečemo trditi, da je vampir vso vas Kantrzynsko v nevarnost spravil**). — Tako je modroval državni pravdnik. A ves njegov napor je bil brezvspešen, kajti zatoženci so bili napósled vender le nekrivi spoznani (vzpomladi l. 1872.). — Jednaka sodna obravnava z enakim izidom vršila se je leta 1873. v Šveci (na zapadnem Pruskem***).

Ne morem si kaj, da ne bi koncem omenil še najnovejše vampirske zgodbe, česar mi blagovoljni bralec ne zameri!

V Jagičevem „Archivu f. slav. Philologie“ (VI. Bd. 4. Heft, 1882—1883) razglša naš rojak prof. Davorin Nemanich po tržaškem listu „L' Indipendente“ (14. Ottobre 1882, Anno VI. Nr. 1939) naslednjo sodno obravnavo:

Včeraj (t. j. 13. oktobra l. 1882.) so sedeli na obtožni klopi v tržaškem deželnem sodišči: 60letni grobokop Ivan Franković, sin Antonov, iz Vokanske v Volovskem okraji, 59letni gospodar in srenjski odbornik Paškal Djačić, sin Andrejev, po domače Rosić iz Abacije in 33letni hlapec Anton Bencić, Ivanov sin iz Bregov, vsi trije oženjeni in očetje. Prvi se je imel zagovarjati radi namišljenega hudodelstva po §. 396 k. z. (da je namreč 17. julija v Abaciji, okraji Volovskem, oskrunil mrtvo telo Ivana

*) Sicer pa je obravnava pokazala, da zna vsa rodovina vkljub plemstvu in premožnosti le za silo brati in pisati.

**) Baš tega mnenja pa je prosto ljudstvo nekaterih krajih, kakor smo prej slišali.

***) Glej „Gartenlaube“ 1873 (n. n. m.).

Vrljena, zabivši vanj 5 žrebljev: jednega v usta in po dva v pete, ter prerezavši mu podkolenik položil zopet v krsto na obraz; drugi in tretji pa pod tožbo, da sta sokriva istega hudodelstva. Djačić namreč je baje Benciću in Frankoviću rekel, da se mora telesu Vrljenovemu tako nahuditi, ker je „kodlāk“ (laški „stregone“), ter je oba o tem natančneje poučil. Bencić pa je Frankoviću pri izvrševanju pomagal s tem, da mu je preskrbel potrebno orodje in ga napotil, kako ž njim ravnati.

Zagovarjajoč se trdi Franković, da je istega dne baš grob kopal, ko zagleda dva moža, nosila v mrtvašnico noseča; jeden izmed njiju, Bencić, ga pozove, naj gre za njima. Prišedšemu v mrtvašnico navesti Bencić, da je umrli Vrljen „kodlāk“, ki utegne vso Abacijo ugonobiti, tedaj tudi njegovim otrokom kri izsesati in jih pod zemljo spraviti. Da tedaj ne opustoši vsega kraja, treba mu žreblje v telo zabiti, za kar mu hoče on (Bencić) 1 gld. plačila dati. Druga dva zatoženca sicer dogodka samega ne tajita, vendar zvračata pa vso krivdo na Frankovića.

Priča Bencina pravi, da je res po vsej Abacijski občini ukoreninjena vera v „kodlake“, da je i po njegovem mnenju po polnem opravičena, ker res taki mrliči po noči iz grobov vstajajo ter klateč se okrog ves kraj v nesrečo pripravljajo, ako se jim ne prerežejo takoj po pokopu podkolenske kite. Zatožence sta zagovarjala izvrstna odvetnika Dr. Janovitz in Dr. Cambon v istini sijajno. Vender pa so bili koncem obravnave vsi trije zatoženci v soglasji z zatožbo za krive spoznani in sicer je prisodilo sodišče Djačiću kot srenjskemu odborniku 3 mesece —, Benciću in Frankoviću pa po dva meseca težkega, (s postom) poostrenega zapor.

Temu časniškemu poročilu dostavlja Pazinski profesor Nemanč v pismu Dr. V. Jagiču naslednje opazke:

To pač ni jedini dogodek, ki bi pričal o volkodlaškem praznovanju med isterskim narodom. Župnik Montriljski (Montreo blizu Pazina) mi je pripovedoval, da ravna jo ondukaj ravno tako, le da je govoril o jednom samem žreblji, ki ga zabijajo kodlaku v usta. Človeku, ki ga imajo za „štrigúna“, žugajo neki že za njega živih dni, da bodo umršemu telo tako obdelali; to žuganje pa se jim dozdeva tako naravno, da niti na misel ne pride komu, radi tega tožbo oglasiti. Še le pred kratkim se je pripetilo baje nekaj jednakega, ne da bi bilo sodišče kaj zvedelo. Ime „kodlāk“, „kudlāk“

razširjeno je po hrvatskem Primorji in Liburniji; po notranji Istri ob vznožji Učke gore (Monte Maggiore) pravijo mu sploh „štrigún“. Štrigun se loči od volkodlaka v tem, da more za kodlaka ali štriguna še živ človek veljati (prim. M. Stojanović, Pučke prip. šte. 46, in Mikuličić, str. 87); da, otroku se takoj po rojstvu pozna, da bode štrigun, ker pride „va mehu“ na svet; z novorojenim stopi babica na prag ter glasno vpije: „štrigún se je rodil!“ potem še le meh prerežejo in vzamejo dete iz njega.

Dovolj je vzgledov, s katerimi sem hotel č. bralcem dokazati nezgodno in pogubonosno tvarjanje vampirstva, kadar neha biti človeku zgolj sanjava podoba ter se mu potelesi in v mrzko, vidno spako izprevrže. Prepričan sem, da je mnoge izmed vas groza spreletavala, beroče te ružne izrodke bolne domišljije; malo, mislim, je takih, ki so se jim hladnokrvno smijali, češ, tako praznoverstvo more se le po polnem brezpametnega ali vsaj le neizobraženega človega prijeti. A temu ni tako. Z vampirstvom so si ubijali glave celo učeni možje preteklih vekov, ne da bi mu bili prišli vselej do jedra. Večjidel pripisujejo uzrok te prikazni hudiču, ali nekemu svetskemu, astralnemu duhu, ki oživlja in ohranjuje mrtve; drugim je to kuga, ob kateri se prepogostokrat mrtvinci pojavljajo. Nekaterim pa se dozdeva vse vkup le laž in prazna vera. Kdo bi zameril neizobražencu, da se udaja tej neugodni vraži, ako vé, da se je celo v 19. veku porodil mož, učenjak, doktor filozofije in medicine, profesor na Brnskem vseučilišči, Maksimiljan Perty, ki skuša z vso resnostjo vampirstvo razlagati na mističen način. V svojem l. 1872. v drugič izdanem delu: „o mističnih prikaznih človeške narave“, trdi namreč ta čudežnjak, da blodi duša v grobu ležečega vampirja, ki ne more miru najti, leta in leta kakor v sanjah, obiskuje biše svojih sorodnikov in znancev, tolaži lakoto in gasi žejo v grobu ostalega, dotlej brezdušnega telesa, izsesavajoč svojcem kri, ki se med tem v nekako etersko tvarino izmeni in v pravo, redilno kri pretvori še le tedaj, ko se je duša k pokopanemu telesu povrnila.

A iz česa se je ta tako grozna in vender jalova vera izcimila in kaj jej je dajalo hrane, da se je toliko stoletij do najnovejših časov v polnem razcvetu ohranila? Dovolite mi, da vam še na to vprašanje s kratkimi besedami odgovorim, opirajoč se na posledke znanstvenih preiskavanj.

Slišali smo, da oživi vera v vampirja posebno tedaj, kadar več ljudij iz jedne rodovine ali jednega kraja zapored za kratko bo-

leznijo umre; najostrejša pa je smrtna kosa, kadar razsajajo kuga ali druge nalezljive bolezni, ki se zarejajo iz slabih vodnjakov, nezdravih stranišč i. t. d. Takrat nosijo mrtveca za mrtvecem iz jedne hiše in kaj je bolj naravno, kakor to, da se ljudem vzbudi misel, da baš umrli prihajajo po svoje zaostale sorodnike in znance? V takih hudih časih se gotovo večkrat pripeti, da z mrtvimi tudi mrtvične (t. j. žive, a na videz mrtve) v grob ali rako pomečejo, iz katere potem ljudstvo v svoji razdraženi fantaziji sliši vampirsko „cmokanje in žvečenje“, kar je v istini le smrtna borba za lakoto ali zadušenjem umirajočega mrtvinca. Mrličje so prej tudi v cerkvah pokopavali; v teh krajih božjega miru, ki ga zunanji hrup ni motil, slišali so pogostokrat take glasove. Bere se, da so sem ter tam odprli rako; in kaj so našli? Mrtvinca, ki je bil, probudivši se, iz krste vstal in v kakem kotu čepel; naličje njegovo bilo je razgrizeno in na pol pojedeno, obraz in telo razpraskano! A često se za tako stokanje ni nihče zmenil. Čemu tudi? Saj je prihajalo od vampirja, t. j. človeka, čigar telo je (zlasti po mnenji privržencev pravoslavne cerkve) hudič obsedel. Kadar se sumnjiv grob odpre in pride vampir na dan, je telo njegovo (tako bléde vraža) vselej zabrenklo, napeto, se ve, da od „tuje krvi“. A to ni nič drugega, nego znamenje začenjajočega se trohnenja. „Vampirski lica so rudeča, kri živa.“ Kaj še! V takem nenavadnem položaji so ljudje že sami ob sebi razburjeni, tem bolj pa, ker si, kakor smo slišali, z upijančljivimi pijačami srce delajo. Kaj bi tedaj ne imeli rudečkasto-rujave gnilobne tekočine za živo kri. Sicer pa iz skušnje vemo, da se nekaterim mrličem, (n. pr. zmrzlim potoplencem) kri počasneje seseda in delj časa (4—8 tednov) tekoča ostane. „Smradu tudi ni duhati.“ E, prav tankega nosu pač taki opazovalci niso imeli, ali so pa od strahu le iz velike daljave opazovali. „Telo vampirjevo ne strohni.“ Tudi to je deloma mogoče, kajti hitrost trohnenja se ravna po bolezni, za katero je človek umrl, po času, v katerem so ga izročili materi zemlji, in po kraji, kjer je pokopan. Kakor znano, da se meso sploh po zimi delj časa nepokvarjeno hraniti in slišali ste gotovo že o pokopališčih in cerkvenih rakah, ki imajo posebno to lastnost, da v njih telesa še poleti ne strohne. „Telo se zvija“, ko mu zabadajo kol v prsi. Se ve da se mora premikati in gibati, kadar riješ s tako silo vanj, zlasti ako morda še ni otrpnelo ali pa mrtvinčevo, ki se v onem trenutku ravno vzbuja! „Sliši se hropenje in ječanje.“ Da stoka

vzbujajoč se mrtvinec, to je umevno in gotovo se je že kedaj pripetilo, da je tak nesrečnež zastonj milosti prosil zaslepljene svoje morilce, meneče, da pobijajo vampirja. Sicer pa take glasove lahko prouzrokujejo tudi izhlaplajoči gnilobni plini, ali pa vara človeka domišljija, da vidi in sliši reči, ki jih ni niti videti, niti slišati. Da se mrličem časih usta in oči nočejo zapreti, je sploh znana prikazen, ki ne potrebuje pojasnovanja. Pač pa se morda komu čudežno zdi, da vampirju „lasje, brada in nohti rasejo“. Tudi o tem nas prirodoznanstvo poučuje. Učenjaki primerjajo te rogovine pri mrličih mahovom, ki na skorji že zamrlih dreves dalje rasto. Najbrže so to snovi, ki so se vkljub telesni smrti okrog lasnih in nohtnih koreninic žive ohranile in zdaj se ve, da le za nekoliko časa one rogovine s potrebno hrano zalagajo.

Tudi sanje pospešujejo vampirstvo po svoje, posebno pri praznovernih ljudeh. V kolikih podobah se človeku že môra kaže, in vender se i ona prav naravno razlaga; saj ni nič drugega, nego kri, ki močno na srce pritiska. In če si domnevajo taki reveži, da jih vampir po noči davi, izvira to prav lahko iz kake baš nastajajoče bolezni, n. pr. vratne vnetice. Spolna razdraženost pri mladih vdovah rodi sanje, da se jim umrli mož povampirjen pridružuje. Vrh vsega tega pa je še pravoslavna cerkev s svojim gori navedenim rekom dokaj pripomogla, da se ta vraža ni zadušila, ampak le še prav okrepila, tako da je do denšnjega dne niso mogle ob veljavo spraviti niti zdrava pamet in napredujoča omika, niti rimsko-cerkveni, niti državni zakoni, kar je sramota za vse stoletje*).

Volkodlak.

1.

Iz Dolénje Vasi pri Ribnici; v Peklu zapisal Fr. Levec.

Zimske večere smo me sestre prele, oče, ki so bili dobro star mož in so veliko skusili v svojem življenji, so nam pa kaj pripovedovali, bodi si kakšne storije, ali pa kar so sami res prebili na svetu. Ko mi je neki večer brat nagajal, obregnila sem se nanj:

*) O vedomcih pripoveduje zanimive stvari tudi prof. Erjavec v Matičinem letopisu l. 1883., str. 335. in 336.